

KONSTANTINÁPOLY BUDAPESTEN BUDAPEŠTE'DEKİ İSTANBUL

Kiállítási füzet – Sergi Kitapçığı
Isztambuli Magyar Intézet –Macar Kültür Merkezi, İstanbul, 2019

Macar
Kültür Merkezi

Címlap:

„Konstantinápoly Budapesten” látkép.
GERSTER Károly, 1896. Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
FSZEK 010398

A kiállítás létrehozásában közreműködött:

Kiss Zsuzsanna Emília, Kovács Máté Gergő, Rabb Péter

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki Tanszék

Fodor Gábor

Izstambuli Magyar Intézet

Perczel Olivér

Budapest Főváros Levéltára

Schmidt Anikó, Török Enikő

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Nagy Péter Tamás

Khalili Research Centre, University of Oxford

A kiállított makettek a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar hallgatóinak munkái:

Bakó Dávid, Bilák László, Szikra Nikolett

Fordítás:

Fodor Gábor, Sipos Áron, Szöllőssy Balázs

Nyelvi lektorálás:

Ahmet Saral

Archívumok:

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszék Rajz- és Tervtára, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye, Magyar Nemzeti Filmalap Zrt. Filmarchívum

Folyóiratok:

Pesti Hírlap, Vasárnapi Ujság, Oesterreichische Illustrierte Zeitung, Fővárosi Lapok, Budapesti Negyed, Magyar Estilap, Felvidéki Ujság, Kis Újság, Sport-Világ, Budapesti Hírlap, Magyar Ujság

Ezúton köszönjük valamennyi gyűjtemény, illetve az Izstambuli Magyar Intézet munkatársainak a kiállításához történő hozzájárulását.

Budapest-Izstambul, 2019

Kapak sayfasında bulunan şekil:

“Budapeşte'deki İstanbul” görünüşü.
Károly GERSTER, 1896. Kaynak: Ervin Szabó Başkent Kütüphanesi. FSZEK 010398

Serginin hazırlanmasında katkıda bulunanlar:

Zsuzsanna Emília Kiss, Gergő Máté Kovács, Péter Rabb

Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Tarihi Eserlerin Koruması Anabilim Dalı

Gábor Fodor

Macar Kültür Merkezi, İstanbul

Olivér Perczel

Budapeşte Başkent Arşivi

Anikó Schmidt, Enikő Török

Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi

Péter Tamás Nagy

Khalili Araştırma Merkezi, Oxford Üniversitesi

Sergideki maketler Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencileri tarafından hazırlanmıştır.

Dávid Bakó, László Bilák, Nikolett Szikra

Çeviriler:

Gábor Fodor, Áron Sipos, Balázs Szöllőssy

Redaksiyon:

Ahmet Saral

Arşivler:

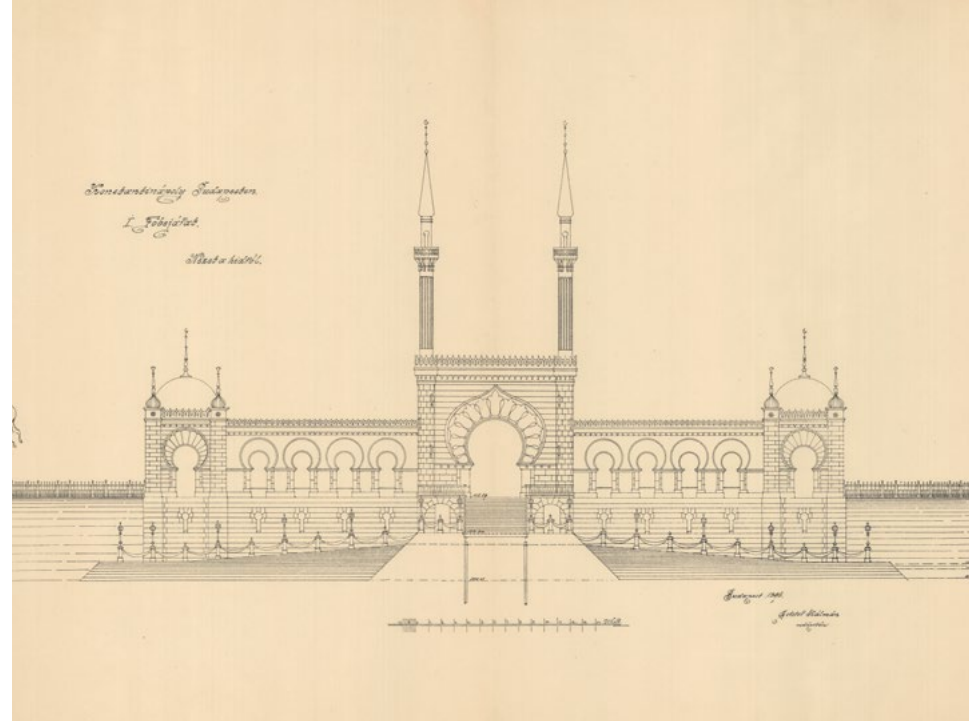
Budapeşte Başkent Arşivi, Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Tarihi Eserlerin Koruması Anabilim Dalı Plan ve Çizim Arşivi, Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi, Milli Széchényi Kütüphanesi Ervin Szabó Başkent Kütüphanesi, Macar Milli Film Fonu Film Arşivi

Dergiler:

Pesti Hírlap, Vasárnapi Ujság, Oesterreichische Illustrierte Zeitung, Fővárosi Lapok, Budapesti Negyed, Magyar Estilap, Felvidéki Ujság, Kis Újság, Sport-Világ, Budapesti Hírlap, Magyar Ujság

Bütün arşivler ve Macar Kültür Merkezi çalışanlarına katkıları için teşekkürlerimizi sunarız.

Budapeşte – İstanbul, 2019

A főbejárati homlokzata. GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL T8 Nr 2 038.

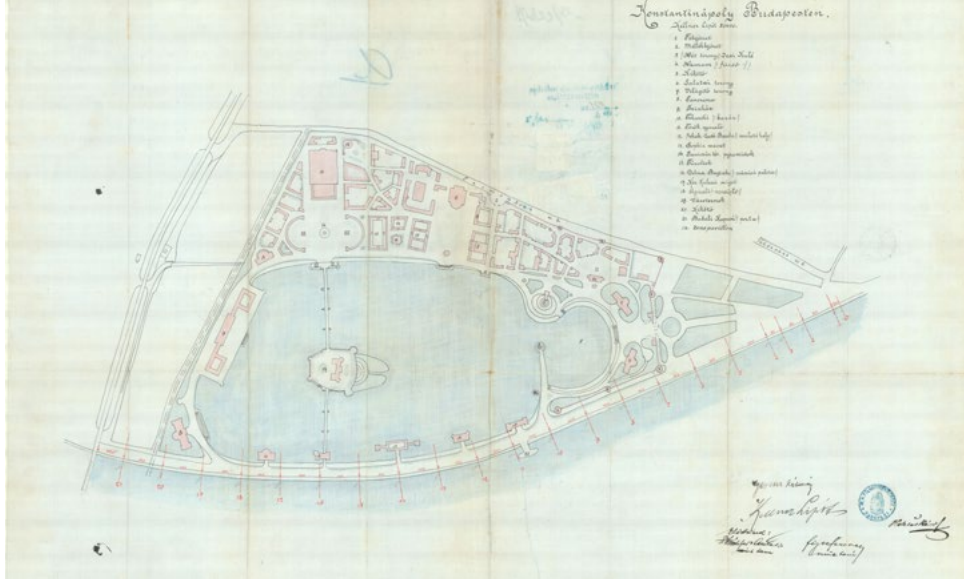
Tartalom

- 1 Bevezető
Izstambul a Duna öblében
„Konstantinápoly Budapesten”
Kovács Máté Gergő
- 2 A Turanizmus és magyar-török kapcsolatok
a 19. század végén
Fodor Gábor
- 3 A mesés kelet megidézése a 19. század végi
nemzetközi kiállításokon
Kiss Zsuzsanna Emília–Rabb Péter
- 4 Konstantinápoly Budapesten
Perczel Olivér
- 5 Idővonal
- 6 A Magyar Nemzeti Levéltár Országos
Levéltárának tervtára
Schmidt Anikó–Török Enikő
- 7 Az Alhambra Budapesten: Példák a 19.
század 'orientalizáló' építészetére
Nagy Péter Tamás

Ana giriş binasının cephesi. Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi.
MNL OL T8 Nr 2 038.

İçindekiler

- 1 Giriş
Tuna Koyunda İstanbul
'Budapeşte'deki İstanbul'
Gergő Máté Kovács
- 2 Turancılık ve 19. Yüzyılın Sonlarında Türk
Macar İlişkileri
Gábor Fodor
- 3 19. Yüzyılın Sonunda Masalsı Şark'ın
Ulusalaraması Fuarlardaki Yansımaları
Zsuzsanna Emília Kiss–Péter Rabb
- 4 Budapeşte'deki İstanbul
Olivér Perczel
- 5 Zaman Çizelgesi
- 6 Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi Plan
Koleksiyonu
Anikó Schmidt–Enikő Török
- 7 Budapeşte'de El Hamra: 19'uncu Yüzyılın
'Oryantal' Mimarisinden Örnekler
Péter Tamás Nagy

Konstantinápoly Budapest – Kellner Lipót terve. Forrás: Budapest Főváros Levéltára. BFL IV.1407.b III. 328/1896

Budapestédeki İstanbul – Lipót Kellner plani. Kaynak: Budapestéi Başkent Arşivi. BFL IV.1407.b III. 328/1896

BEVEZETŐ Isztambul a Duna öblében „Konstantinápoly Budapest”

A 19–20. század fordulóján, a historizmus korszakában a „keleties” építészeti jegyek használatának oka két gondolatra vezethető vissza: egyrészt az Európára általánosan jellemző érdeklődés kelet felé, mely a számos művészeti ágban megjelenő orientalizmusban öltött testet; másrészt egy sajátosan magyar jelenségből, a turanizmusból, mely egy romantikus eredet – és aktuálpolitikai kapcsolatkeresési igényből ered. Előbbi oka egyrészt a Napóleoni-korszaktól kezdődő folyamatos keleti hadjáratok során Európába áramló keleti tárgyak és építészeti töredékek okozta kíváncsiság. Mindez a gyengülő Oszmán Birodalom által uralt területen egyre inkább befolyást szerző brit, francia és német katonai és kereskedelmi kapcsolatok (lásd Berlin-Bagdad vasútvonal építése) következtében tömegesen nyugatra kerülő keleti tárgyak gyűjtésében tetőzött és okozta a századfordulóra kialakult keleti divatot. Ez a „kelet-kép”, az orientalizmus sajátosan nyugati alkotás – vagyis, ahogy a nyugat látja, illetve elképzeli a valóságban változatossá, és épp ezért egy fogalommal leírhatatlan „keletet”. Szintén igaz ez a másik jellemzőre, vagyis a magyar formakincs megalkotásának igényére – mely habár sajátosan hazai, mégis – akárcsak az orientalizmus – valamivel szemben határoz meg és hoz létre egy elképzelt, romantikus kategóriát.

GİRİŞ Tuna Koyunda İstanbul ‘Budapestédeki İstanbul’

20. század elején, a historizmus korszakában a „keleties” építészeti jegyek használatának oka két gondolatra vezethető vissza: egyrészt az Európára általánosan jellemző érdeklődés kelet felé, mely a számos művészeti ágban megjelenő orientalizmusban öltött testet; másrészt egy sajátosan magyar jelenségből, a turanizmusból, mely egy romantikus eredet – és aktuálpolitikai kapcsolatkeresési igényből ered. Előbbi oka egyrészt a Napóleoni-korszaktól kezdődő folyamatos keleti hadjáratok során Európába áramló keleti tárgyak és építészeti töredékek okozta kíváncsiság. Mindez a gyengülő Oszmán Birodalom által uralt területen egyre inkább befolyást szerző brit, francia és német katonai és kereskedelmi kapcsolatok (lásd Berlin-Bagdad vasútvonal építése) következtében tömegesen nyugatra kerülő keleti tárgyak gyűjtésében tetőzött és okozta a századfordulóra kialakult keleti divatot. Ez a „kelet-kép”, az orientalizmus sajátosan nyugati alkotás – vagyis, ahogy a nyugat látja, illetve elképzeli a valóságban változatossá, és épp ezért egy fogalommal leírhatatlan „keletet”. Szintén igaz ez a másik jellemzőre, vagyis a magyar formakincs megalkotásának igényére – mely habár sajátosan hazai, mégis – akárcsak az orientalizmus – valamivel szemben határoz meg és hoz létre egy elképzelt, romantikus kategóriát.

Az orientalizmus sok esetben a 19.–20. század fordulóján számos európai nagyvárosban megrendezett világiállításokhoz (pavilonok), illetve a divatossá váló különféle kulturális és szórakoztató épülethez (állatkertek, vígadók, színházak és diorámák) kötődött. Habár a legtöbb esetben létező analógiákból építkezett, mégis egy elképzelt, egzotikus világot alkotott. Így volt az a Lágymányos területén, a vasúti hídtól északra található, a Duna szabályozása során elkerített öböl esetén is, melyet egy 1895. évben kelt minisztertanácsi rendelet egy újonnan létesítendő szórakoztatóközpont számára adott át.

Az 1896. évben, Gerster Károly által tervezett épületegyüttes, melynek neve „Konstantinápoly Budapest” egyedülálló, híres-hírhedt színpontja volt a korabeli orientalizáló építészetnek. A többnyire könnyűszerkezetes, díszlet módjára kialakított épületek egy-egy konstantinápolyi épületet igyekeztek megidézni, habár a közvetlen felhasznált formák sok esetben észak-afrikai (maghrebi), vagy ibériai, mór területekről származtak. Az épületegyüttes nem volt hosszú életű, megnyitását követő évben bezárt, emléke azonban napjainkig fennmaradt. Napjainkban pedig a területen egy új lakóövezet – városrész fejlesztése, építése folyik.

A kiállítás célja, az épületegyüttes eddig nem ismert iratanyagának és terveinek azonosítása, az épületek rajzi és makett alapján történeti bemutatása és átfogó építészettörténeti elemzése, a századforduló Budapestjének építészeti kontextusába való elhelyezése. Egyúttal fontos cél a magyarországi gyűjteményekben fellelhető, az épületegyüttesrel kapcsolatos vizuális és tárgyi anyag (hirdetések, plakátok, emlékérem), valamint a korabeli folyóiratokban megjelent hírek, cikkek anekdoták bemutatása magyar és török nyelven. Mindez a 19-20. század fordulójára építészeti és kultúrtörténeti európai szinten is jellemző tendenciáját illusztrálja – a fokozott érdeklődést a néhol valóságot nélkülöző, elképzelt „kelet” iránt.

*Kovács Máté Gergő
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki
Tanszék*

20. század elején, a historizmus korszakában a „keleties” építészeti jegyek használatának oka két gondolatra vezethető vissza: egyrészt az Európára általánosan jellemző érdeklődés kelet felé, mely a számos művészeti ágban megjelenő orientalizmusban öltött testet; másrészt egy sajátosan magyar jelenségből, a turanizmusból, mely egy romantikus eredet – és aktuálpolitikai kapcsolatkeresési igényből ered. Előbbi oka egyrészt a Napóleoni-korszaktól kezdődő folyamatos keleti hadjáratok során Európába áramló keleti tárgyak és építészeti töredékek okozta kíváncsiság. Mindez a gyengülő Oszmán Birodalom által uralt területen egyre inkább befolyást szerző brit, francia és német katonai és kereskedelmi kapcsolatok (lásd Berlin-Bagdad vasútvonal építése) következtében tömegesen nyugatra kerülő keleti tárgyak gyűjtésében tetőzött és okozta a századfordulóra kialakult keleti divatot. Ez a „kelet-kép”, az orientalizmus sajátosan nyugati alkotás – vagyis, ahogy a nyugat látja, illetve elképzeli a valóságban változatossá, és épp ezért egy fogalommal leírhatatlan „keletet”. Szintén igaz ez a másik jellemzőre, vagyis a magyar formakincs megalkotásának igényére – mely habár sajátosan hazai, mégis – akárcsak az orientalizmus – valamivel szemben határoz meg és hoz létre egy elképzelt, romantikus kategóriát.

1896. évben, Gerster Károly által tervezett épületegyüttes, melynek neve „Konstantinápoly Budapest” egyedülálló, híres-hírhedt színpontja volt a korabeli orientalizáló építészetnek. A többnyire könnyűszerkezetes, díszlet módjára kialakított épületek egy-egy konstantinápolyi épületet igyekeztek megidézni, habár a közvetlen felhasznált formák sok esetben észak-afrikai (maghrebi), vagy ibériai, mór területekről származtak. Az épületegyüttes nem volt hosszú életű, megnyitását követő évben bezárt, emléke azonban napjainkig fennmaradt. Napjainkban pedig a területen egy új lakóövezet – városrész fejlesztése, építése folyik.

Böylece serginin amacı bina kompleksine dair ve bugüne kadar bilinmeyen arşiv malzemeleri ile planlarını tespit etmek, binaları çizim ve maketlerin yardımıyla tanıtmak, mimarlık tarihi bakımından incelemek ve 20. yüzyılın başındaki Budapest’ nin mimari kontekstine yerleştirmek. Aynı şekilde Macar arşivlerden bina kompleksine dair görsel ve somut malzemelerin (reklamlar, posterler, sikkeler) ve dönemin gazetelerinden haber kupürleri, makaleleri ve anekdotlarını Macarca ve Türkçe olarak gözler önüne sermek önemli amaçlarımızdandır. Bunların tamamı 20. yüzyılın başındaki mimarlık ve kültür tarihinin Avrupa’daki gelişimlerini de iyi bir şekilde yansıtmaktadır – kısacası hayali ve bazen gerçeklerden uzak bir Doğu’ya yönelik olağanüstü bir ilginin hikayesidir.

*Gergő Máté Kovács
Budapesti Teknik ve Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık
Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Tarihi Eserlerin Koru-
ması Anabilim Dalı
‘Oryantal’ Mimarisinden Örnekler*

„A Nemzeti Szalon ünnepélyéről.” Uher Ödön fényképe. Vasárnapi Ujság, 1896. (43)36. 600.o.

„Milli Salon Töreni”nden’ Ödön Uher fotográfi. Vasárnapi Ujság [Pazar Gazetesi], 1896. (43)36. S. 600.

A Turanizmus és magyar-török kapcsolatok a 19. század végén

Az 1800-as évek közepétől a magyar közvéleményben felerősödőben volt a törökbarátság, ami leginkább a Habsburgok abszolutisztikus kormányzására, illetve a Thököly és Rákóczi-féle magyar menekültek korábbi befogadására volt visszavezethető. A közeledés azonban nem volt viszonzatlan: a balkáni szláv és az orosz fenyegetés miatt szövetségeseket kereső Oszmán Birodalomnak kapóra jött a magyarok szabadságvágya. Így Kossuth Lajos és menekülttársainak befogadása, Corvinák 1869-es és 1877-es visszaszolgáltatása, a magyar egyetemi küldöttség 1877-es isztambuli látogatása, vagy a Turáni Társaság későbbi megalakulása ennek ismert és látványos elemei ugyan, de a háttérben török és magyar oldalon egymástól merőben eltérő elképzelések álltak. Az időközben szárbaszökkenő turanizmus török részről inkább a török nacionalizmus egyik útkeresése volt, míg a magyar politika részről egy, a Balkán-félsziget és a Kelet felé orientálódó, egy magyar impérium kialakításának igényével megfogalmazott, határozott gazdasági program bontakozott ki a jelszó mögött.

Bár a magyar turanisták hivatalos zászlóbontására csak 1910-ben került sor, de Magyarországon – leginkább persze a gazdasági és tudományos megfontolások mentén – már az 1880-as években megkezdődtek az első fontosabb lépések török vonalon. A tudomány világából elég, ha csak a Thaly Kálmán által megkezdett, majd Thallóczy Lajos által folytatott Rákóczi-kuta-

Turanizmus és 19. századi török-magyar kapcsolatok

19. századi ortalárindan itibaren Macar kamuoyunda Habsburglárln mutlakiyetçi siyasetinden ve önceki yüzyillarda Imre Thököly ile Prens II. Ferenc Rákóczi ve maiyetindekilerinin Osmanli’ya iltica edebildiklerinden dolayı Türk sempatzanlığı yükselise geçmişti. Fakat bu yakınlşma tek taraflı deęildi: Ruslárln destekledięi Balkanlar’daki Slav hareketlerinin tehdidi sonucunda ittifak arayışına giren Osmanlı, Macarlárln özgürlük hareketinden yana saf tutmuştu. Böylece Lajos Kossuth ve maiyetinin kabulü, sonraki dönemlerde ise Korvina denilen eski Macar kodekserlerinin 1869 ve 1877 senelerindeki iadesi, Macar üniversite heyetinin 1877’deki İstanbul ziyareti ve son olarak Macar Turan Derneęi’nin kuruluşu bu yakınlşmanın önemli adımlarından olsa bile arka planda Türk ve Macar taraflarında birbirinden farklı motivasyonlar söz konusuydu. Bir müddettir ceryan eden Turancılık bir taraftan Türk milliyetçilięin bir yol arayışı olarak nitelendirilebilirken dięer yandan ise Macar siyaseti Turancılığı Balkanlara ve Doęu’ya yönelik Macar emperyalizmin gelişimi açısından önemli bir ekonomik teşvik olarak görme kteydi.

Macar Turancılarının resmi ortaya çıkışı her ne kadar 1910’larda gerçekleşse de, ticari ve bilimsel amaçları neticesinde 1880’lerden beri önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bilimsel açıdan önemli olan hareketler Kálmán Thaly, ardından ise Lajos Thallóczy’nin Prens Rákóczi’ya yönelik arařtırmalarının

tásokat említtem, amelyek 1888-tól egészen a menekültek hamvainak hazaszállításáig, 1906-ig változó intenzitással ugyan, de folyamatosan napirenden voltak. Eközben a keleti gazdasági behatolás támogatására 1891-ben Keleti Kereskedelmi Tanfolyam indult, ami a század végére Keleti Kereskedelmi Akadémiává nőtte ki magát, kormányzati támogatással. Az akadémián olyan tanárok oktattak, mint Kúnos Ignác vagy Germanus Gyula, akik ráadásul a felsőbb éves hallgatóikat évente vitték kirándulásra az Oszmán Birodalomba. Az elképzelt, mesés Kelet felé vágyódás azonban nem csak a politika csinálók szintjén jelent meg: itt a tudományos kutatások mellett és a török-ugor vita minden rezdülését közelről követő nyilvánosság mellett elég kiemelni a Millenniumi Ünnepegekk török pavilonjait, a mai állatkert helyén felépített Ős Budavárát, vagy éppen a mai Lágymányosi-öböl területén található egykori Konstantinápoly Budapesten nevé szórakozó negyedét. Mindezek az építészeti szintjén is megjelentették az emberek fantáziáját megmozgató és Európa szerte is nagy népszerűségnek örvendő orientalizmust, illetve a magyarok Kelet képet.

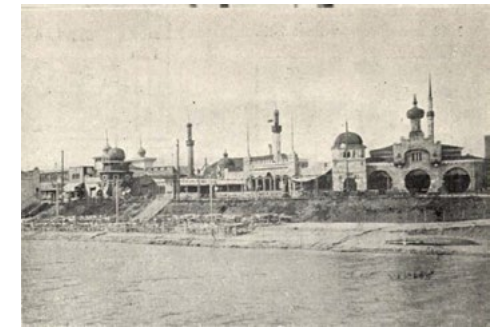
Fodor Gábor
Iztambuli Magyar Intézet

Konstantinápoly Budapesten. Janicsár térről. Budapešťe’deki İstanbul. Yeniceri Meydanı’ndan Vasárnapi Ujság [Pazar Gazetesi], 1896. (43)36. 601.o.

sonucu olarak, 1888’den 1906 tarihine, yani Macar mültecilerinin naaşlarının Macaristan’a geri götürmesine dek sürerken gündemini koruyordu. Aynı zamanda Doęu ticaretine giriş sağlamak amacıyla başlatılan programın neticesi olarak devletin desteęiyle 1891’de Doęu Ticaret Kursu, ardından ise 1899 Doęu Ticaret Akademisi kurulmuştur. Akademi’de Ignác Kúnos veya Gyula Germanus gibi hocalar ders verirken öğrenciler her sene Osmanlı İmparatorluğu’na götürüldü. Ancak, hayali ve masalsal Doęu’ya yönelik özlem siyasetini aleti olmakla sınırlı kalmamıştır; bilimsel arařtırmaları Macarların kökenleriyle ilgili yürütülen ve kamuoyu tarafından yakından takip edilen Türk Uğur kavgası, Macaristan’ın bin sene önceki kuruluşunu kutlamak amacıyla Milenyum Senesi Kutlamaları çerçevesinde inşa edilen Boşnak-Türk pavyonları, řu anki hayvanat bahçesinin yerinde yapılan Kadim Buda kalesinin yanı sıra Lágymányos adındaki Tuna koyunda ’Budapeşte’deki İstanbul’ adını taşıyan eğlence merkezinin hayata geçirilmesi de insanların kafasındaki Doęu’yu mimari bakış açısıyla canlandırmış, hem Avrupa çapında popüler olan Oryantalizmi hem de Macarların Doęu’ya bakışını temsil etmiştir.

Gábor Fodor
Macar Kültür Merkezi, İstanbul

Konstantinápoly Budapesten. Részlet a Duna felől nézve. Budapešťe’deki İstanbul. Tuna Nehri Tarafından Bir Bölüm Görünüşü. Vasárnapi Ujság [Pazar Gazetesi], 1896. (43)36. 601.o.

„Schachzade Baschi. Konstantinápoly Budapestén”
Oesterreichische Illustrierte Zeitung,
1896. április 1. 11. o.

A mesés kelet megidézése a 19. század végi nemzetközi kiállításokon

A Konstantinápoly Budapestén koncepciója nem előzmény nélküli, hiszen a 19. sz. folyamán több világgiallítás tematikus keleti utcák, pavilonegyüttesek tűntek fel. Már az 1867-ben Párizsban megrendezett világgiallításra készült egy úgynevezett török negyed, az Isztambulban dolgozó francia építész, M. Léon Parvillée (1830-1885) tervei alapján. Az együttes magját három nagyobb épület alkotta: egy mecset – mely a vallási szférát képviselte –, az ún. Boszporusz-pavilon – a lakásfunkciót bemutató – és a fürdő – a szociális kapcsolatok és a fürdőszertartást bemutató –. A kompozíció részét képezte még a középén elhelyezett szökőkút, a közösségi életet szimbolizáló és egy diadalkapu, melyet Abdülaziz szultán (uralk.: 1861-76) látogatására emeltek. A cél egy hiteles, organikus módon településrészlet létrehozása volt, de az eredmény egy spekulatív, a francia akadémizmusból táplálkozó tervezés során létrejött kompozíció lett.

Az 1873-ban Bécsben megnyíló következő világgiallítás alkalmával szintén épült oszmán negyed, melyet ez alkalommal hét kisebb építmény alkotott: a központi pavilont az isztambuli III. Ahmed szultán-kútház pontos mása képezte, amelynek részletein török kézműves mesterek dolgoztak és az építőanyagok nagyrészt az Oszmán Birodalomból hozták. A kútház

„Schachzade Baschi. Budapestédeki İstanbul”
Oesterreichische Illustrierte Zeitung,
1 Nisan 1896. S. 11.

19. Yüzyılın Sonunda MASALSI ŞARK'IN Uluslararası Fuarlardaki Yansımaları

Budapestédeki İstanbul'un koncepti daha önce görülmemiş bir şey deildi: 19. yüzyıl sırasında birçok dünya fuarında tematik Doğu sokağı ve pavyon kompleksi yapılmıştı. 1867 Paris Dünya Fuarı'nda bile İstanbul'da çalışan Fransız mimar M. Léon Parvillée'nin (1830-1885) planları kullanılarak bir "Türk Mahallesi" inşa edilmişti. Yapının çekirdeği üç büyük binadan oluşmuştu: dini hayatın sembolünü cami, evin sembolünü "Boğaz Köşkü", ve sosyal ile hamam kültürünü bir hamam temsil etmişti. Kompozisyonun diğer parçası olan çeşme toplumsal hayatı sembolize ederken Sultan Abdülaziz'in ziyaretine atfen bir zafer kapısı yapılmıştı. Bütün bu yapıların amacı otantik ve organik bir şekilde bir şehrin kesimini yaratmak olmuş olsa da, kurgusal ve Fransız Akademik düşünceden etkilenmiş ve yaratılmış bir kompozisyon olarak sonuçlanmıştı.

1873 senesinde Viyana'da düzenlenen sıradaki Dünya Fuarı'nda yedi binadan oluşan bir Osmanlı bölgesi inşa edilmişti: ortada yer alan pavyon Türk us-taların üzerinde çalıştığı ve parçalarının çoğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan getirilen III. Ahmet çeşmesinin bir taklidiydi. Bunun yanında kıymetli mücevher-lerin sergilendiği ve "Padişahin Hazinesi" olarak adlandırılan kubbeli bir bina yer alırken Yalı Köşkü ve

mellet állt a szultán kincsháza, egy kupolával fedett pavilon, ahol többek között értékes ékszereket mutat-tak be, illetve egy olyan lakóépület, ami az isztambuli Yalı Kösk és az 1867-es világgiallítás Boszporusz-pavilonja alapján épült. A fürdő esetében is a Párizsban, Parvillée tervei szerint készült szolgált például. Építetek még egy kávézót és egy kétszintes házat – melynek kialakítása a török népi építészet hagyományin alapult – a földszinten bazárral, az emeleten pedig lakófunkcióval.

Míg a párizsi épületeknél látszik a francia akadémizmus hatása, Bécs esetében már a valós előképek hű másolása, illetve megidézése is szerepet kapott. Ez persze nem azt jelenti, hogy a keletről kialakult romantikus és meszerű kép ne befolyásolta és ne alakította volna a pavilonok egy részének végső megjelenését.

Az 1876-os philadelphiai világgiallításra – akárcsak 1851-ben Londonban – a török kiállítók a központi épületben kaptak helyet, így csak termékeikkel képviseltették magukat.

1878-ban az Oszmán Birodalom és Egyiptom között, „keleti stílusú” pavilont kapott a párizsi Mars-mezőn. 1889-ben, a következő párizsi világgiallításra az Oszmán Birodalom ugyan hivatalosan nem vett részt, azonban felépült egy autentikus török pavilon, mely dohányboltként működött.

A Konstantinápoly Budapestén kialakítására leginkább az 1893-as chicagói világgiallításra felépített „török városka” lehetett hatással. Állt itt egy mecset, az isztambuli Szulejmánije-dzsámi kicsinyített mása; egy pihenő pavilon, amelyen török és damaszkszi kárpitokkal díszítettek és ahol gyümölcsöket és mindenféle alkoholmentes frissítőket szolgáltak fel; török kávézó, ahol a török kávé és a vízipipát próbálhatták ki a vendégek; török étterem, jellegzetes étellekkel. Az ezer néző befogadására alkalmas török színházban minden órában volt valamilyen előadás: színművek, amelyek eljegyzési, esküvői vagy temetési szertartást, csatákat vagy a mindennapi életből vett jeleneteket mutattak be. Felépült a Nagy bazar kicsinyített mása is, ahol nyolcvan standon kínálták az ország jellegzetes portékáit – szőnyegeket, kárpitokat, drágaköveket, ékszereket, rézedényeket régi fegyvereket és egyéb régiségeket stb. – az árusok. Itt volt a Elia Souhami Sadullah & Co. cég standja is, amely a budapesti Konstantinápolyban is képviseltette magát. Többek közt Budapestre hozták a „szultán ezüst ágyrát” és a „perza sah sátrát”. A bazar háta mögött tizenegy kis ház sorakozott, ahol különböző mesterek élő műhelyeibe lehetett bepillantani. Volt itt rézműves, szövőműhely, csomózott szőnyeg

1867-deki Dünya Fuarı'nın Boğaz Köşkü esas alınarak yapılan bir de ev vardı. Hamam binası yine Paris'te Parvillée tarafından tasarlanan binayı taklit etmiştir. Bunun yanı sıra bir kahvehane ve Türk halk mimarisinden esinlenerek zemin katında bir pazara yer verilen, birinci katında da bir oturma yeri olan iki katlı bir bina yer almıştır.

Paris'teki binalarda Fransız Akadémik tarzı hissedilirken Viyana'da artık gerçek örneklerin taklidi ve használması öncelikt. Bununla beraber pavyonların görünüşünü yine de Doğu'yla ilgili romantik ve hayali düşüncelerden yola çıkarak son halini almıştır.

1876 Philadelphia Dünya Fuarı'nda, tıpkı 1851 Londra Fuarı'nda olduğu gibi, Osmanlılar merkez binada yer alıp sadece ürünleriyle kendilerini temsil edebilmişlerdir.

1878 senesinde Paris Champ de Mars'taki fuarda Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır ortak bir Doğu pavyonunda yer almışlardı. 1889'de tekrar Paris'te yapılan Dünya Fuarı'na Osmanlı İmparatorluğu resmi olarak katılmamışsa da tüütün bakkalı olarak faaliyet gösteren otantik bir Türk pavyonu inşa edilmişti.

Budapestédeki İstanbul'un görünüşünü en çok 1893 Chicago Dünya Fuarı'nda inşa edilen "Türk Şehri" etkilemiş olabilir. Burada Süleymaniye Camii'nin taklidi, Türk ve Şam halılarıyla süslenen ve meyvelerle alkolsüz meşrubatlar satan bir kávaahane, Türk kahvesi ile nargile satan bir kafeterya ve geleneksel yemekle-riyle bir Türk lokantası vardı. Bin kişilik Türk tiyatro salonunda her saatte bir etkinlik yer alıyor, burada nikah, evlenme ve cenaze töreni, savaş ve günlük hayattan manzaralar canlandırılıyordu. Bunun yanında Kapalı Çarşı'nın da bir taklidi yapılmış, burada ülkenin otantik ürünleri – halılar, kilimler, mücevherler, bakır ürünleri, eski silahlar ve antikalar – satılmıştı. Budapestédeki İstanbul'da da faaliyet gösteren Elia Souhami Sadullah & Co.'nun da standı burada yer almıştı. Diğer ürünler arasında "Padişah'ın Gümüş Yatağı" ve „Fars Sultanı'nın Çadırı" da Budapesté'ye getirilmişti. Çarşının arkasında el sanat ustalarını ziyaret edebilmek adına aralarında bakırcının, dokumacının, halıcının da bulunduğu on bir tane küçük ev yapılmıştı.

Ziyaretçiler, arz ettiklerinde Türk taht-i revan ile Dikilitaş ve Yılanlı sütunun fuar alanındaki taktilerini gezebilmişlerdir. Binaların üzerinde bayraklar ve fen-erler asılarak bu şekilde aydınlanma da sağlanmıştı.

Üç sene sonra Budapesté'de Macaristan'ın kuruluşunun bininci yıldönümünü kutlamak üzere fuar ve şenlikler tertiplenmiştir.

készítő mester és hímező is. A látogatóknak lehetősé-
gük volt a török hordszék kipróbálására is, így akár
ezzel nézhették meg az isztambuli obeliszk és szerpen-
tin-oszlop mását is a kiállítás területén. Az épületeket
zászlókkal és lampionokkal díszítették, amik esténként
díszkivilágítást biztosítottak.

Három évvel később Budapesten került sor a ma-
gyar államalapítás ezredik évfordulójára rendezett
nagyszabású kiállításra és rendezvénysorozatra.

1851	London	Kristálypalota - „Minden nemzetek ipari vívmányai”
1867	Párizs	Alumínium és földgázfűtés
1873	Bécs	Univerzális kiállítás
1876	Philadelphia	A telefonszéria-termelés
1878	Párizs	A Szabadság-szobor, az automobil, a fonográf, a hűtőszekrény
1888	Melbourne	Centenárium viláckiállítás
1889	Párizs	Az Eiffel-torony
1893	Chicago	„Kolumbuszi” kiállítás
1896	Budapest	Ezredéves Országos Kiállítás

Az Ezredéves Országos Kiállítás egyik legnagyobb
látványosságának a Történeti Épületegyüttes ígérke-
zett, melyet a városligeti Nagy tó szíjében terveztek
felépíteni. Az épületek formai kialakítását nyílt ter-
pályázat útján ígyekeztek megtalálni. A magyar törté-
nelem emlékeit bemutató épülettől a múlt nagyságá-
hoz méltó kinézetet vártak el, de az épület stílusát a
pályázókra bízták. Ebből a meglehetősen laza kiírás-
ból következett, hogy a beadott pályaművek nagyban
eltértek egymástól. Míg például Schickedanz Albert
egy, az akadémikus formákra sokat adó, ókeresztény
ízű monostor-együttest, Pfaff Ferenc és Tandor Ottó
meg egy-egy Országház idézetet tervezett, addig Alpár
Ignác (1855-1928) egy orientalista, történeti részle-
tekkel feldíszített modern középületet álmódott meg.
Alpár érdeklődése a keleti művészet iránt a „turani-
mus” ideológiájából ered. A kor számos építész
ugyanis úgy vélte, hogy a magyar nemzeti stílus a ke-
leti formavilág felhasználásával hozható létre. Mindezt
az Ezredéves Országos Kiállításra készített pályaterve
egyértelműen kifejezi. Ennek a Court d'Honneur-os
alaprajzú, két belső udvart is magába foglaló hatalmas
épületnek – ahol a bírálók, bár egyöntetűen legjobbnak
ítélik Alpár munkáját, épp mérete miatt nem

1851	Londra	Kristal Köşk - „Her Mille- tin Sanayii Keşfi”
1867	Paris	Alumínium ve Doğalgaz Isıtması
1873	Viyana	Evrensel Sergi
1876	Philadelphia	Telefon seri üretimi
1878	Paris	Özgürlük Heykeli, otomo- bil, fonograf, buzdolabı
1888	Melbourne	Yüzüncü Yıl Dünya Sergisi
1889	Paris	Eyfel Kulesi
1893	Chicago	„Kolomb” Sergisi
1896	Budapeşte	Bininci Yıldönümü Sergisi

Bininci Yıldönümü Sergisi'nin en büyük cazibe-
si Városliget'eki Büyük Göl'ün yanına planlanan
„Tarihi Binalar” olacakt. Binaların şekillendirilmesi
inçin açık çağrı yapıldı. Macar tarihinin önemli nok-
talarını canlandırın binaların yapımı için görkemli
bir görünüş beklenmekle birlikte üslup ve stil ko-
nusunda herhangi bir sınırlama yoktu. Çağrının bu
kadar esnek olmasından dolayı başvurular çok değişik
olmuştur. Albert Schickedanz'ın Akademik tarz eski
Hiristiyan manastırlara benzer başvurusunun yanı
sıra Ferenc Pfaff ve Ortó Tandor'un Parlamento binası
tarzı planları ve Ignác Alpár'ın (1885-1928) oryan-
talist, tarihsel görünümlü modern bir kamu binası da
başvurular arasında yer almıştır. Alpár'ın doğu sanatı
merakı Turancılıkla bağlantılıydı: çağın mimarlarının
çoğu Macar milli üslubunun Doğu şekil ve semboller-
rinden ilham alınıp oluşturulabilmesine inanıyormuş.
Alpár'ın Bininci Yıldönümü Sergisi'ne sunduğu planı
da bu düşüncüyü iyi bir şekilde yansıtmıştı. Court
d'Honneur esaslı, iki bahçeli bu büyük binayı jüri en
iyi bulmuş olmasına rağmen büyüklüğünden dolayı
inşa edilmesini tavsiye etmemiştir. Planın orta holü-
nü Kahire Karafa Nekropolü'nde bulunan Memluk
çağı'ndan (1250-1517) kalma Sadun Emir Türbe-
si'nden ilham almış, iki yan binası da bu eserin tek-
rarlanan motifleri ile süslenmiştir. Sonuçta bina inşa
edilmemiş olsa bile, arkada kalan plan Turancı düşün-
cesinden etkilenecek Mısırlı motif hazinesini taşıyan
bu binayı hala temsil etmektedir.

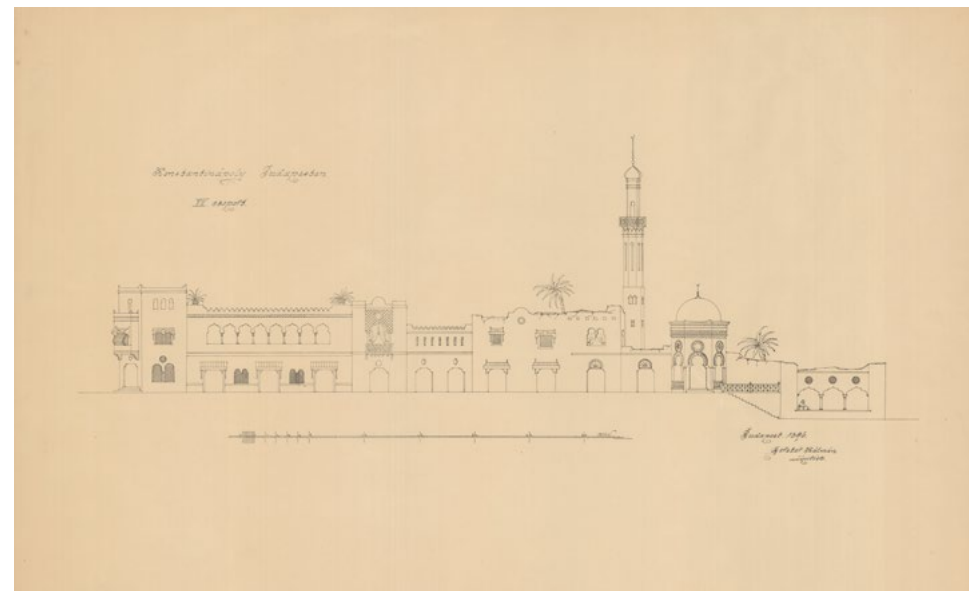
Bininci Yıldönümü Sergisi'nde nihayetinde 1889
Paris Dünya Fuarı'nda ve 1895'te yapılan „Viyana'daki
Venedik” tematik parkının mimari olan Oskar Mar-
morek (1863-1909) tarafından büyük bir Türk ma-
halesi de inşa edilmiştir.

javasolták a felépítését. A terv központi csarnokát a
kairói Qarafa-nekropoliszban található, mamlúk-kori
(1250-1517) Szaudún mauzóleuma ihlette, illetve a
két oldalszárny végeit is a siréptémény visszatérő mo-
tívumai díszítik. Az épület végül nem valósult meg,
de fennmaradt terve megörzi a turanizmus eszméjében
fogant, egyiptomi eredetű motívumkincset felvonul-
tató épületet.

Az Ezredéves Országos Kiállításon egy teljes török
negyed épült fel, melynek tervezése többek közt an-
nak az Oskar Marmoreknek (1863-1909) a nevéhez
fűződik, aki dolgozott az 1889-es párizsi viláckiállítá-
son, illetve a bécsi „Velence Bécsben” tematikus parkot
tervezte 1895-ben.

Az állami ünnepekkel párhuzamosan nyílt meg
magántőkéből a Konstantinápoly Budapesten szóra-
kozottató negyed Budán.

*Kiss Zsuzsanna Emilia–Rabb Péter
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésztechnika Kar Építészettörténeti és Műemléki
Tanszék*

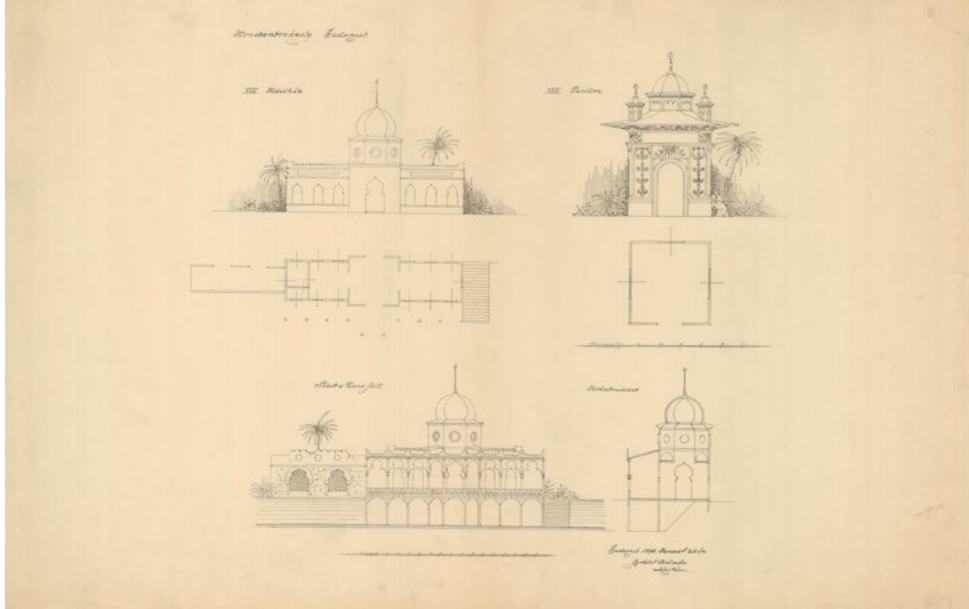

XIV. „Pavillonok, bazár.” GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL T8 Nr 2 084.

Özel sermayeden gerçekleştirilen Budapeşte'deki
İstanbul eğlence merkezi, devlet şenlikleri ile paralel
olarak şehrin Buda tarafında açılmıştır.

*Zsuzsanna Emilia Kiss–Péter Rabb
Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık
Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Tarihi Eserlerin Koru-
ması Anabilim Dalı*

XIV. „Köşkler ve Çarşı” Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi.
MNL OL T8 Nr 2 084.

XXXI. „Kávéház” GERSTER Kálmán, 1896.

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL T8 Nr 2 090.

„Jámbor muszliman: Sadullah Osman. Törökországban elrándokolt Budapestre, hogy néhány órán át imádkozzék Gül Baba sirjánál. Utközben valami baja esett. Egy rendőrhöz fordult segítségért, szállíthatná őt a lakására.

— Hová való? kérdezte a rendőr.

A szegény török csak annyit tudott magyarul, hogy kitudta mondani «Konstantinápoly.»

— Akkor helyben vagy, gondolta a rendőr, kocsira ültette a törököt és elvitte Konstantinápolyba. Abba a Konstantinápolyba, a mely a budai oldalon épül. Sadullah Osman, mikor kiszállt a kocsiból s meglátta édes hazája fővárosának a hullmását, feledte a baját es zokogott örömeiben.

— Az ott a mecset, amaz a „dolma baddne” [Dolmabahce], és ott az a bazar utca . . . Szép! fönséges szép! A «Konstantinápoly Budapesten» vallalat munkásai, a kik éjjel nappal dolgoznak, hogy május elején a «Konstantinápoly Budapesten» készen álljon a főváros díszére — megvendégték a szegény Sadullah Osman.”

Fővárosi Lapok, 1896. április 22.

XXXI. „Kafeterya” Kálmán GERSTER, 1896.

Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi.
MNL OL T8 Nr 2 090.

„Bir dindar Müslüman: Sadullah Osman. Kendisi Gül Baba Türbesi’nde birkaç saat dua etmek üzere Türkiye’den Budapeşte’ye yol almış fakat yol boyunca bir aksılık olmuş. Yardım için polisi çağırıp kendisini evine taşınmasını arzu etmiş.

Polis ‘Eviniz nerede’ diye sormuş. Zavallı Türk Macarca az bir şey bilip ancak ‘İstanbul’da’ diyebilmiş.

Polis ‘O zaman buralısınız’ diye düşünüp Türk’ü bir arabaya bindirmiş ve onu İstanbul’a götürmüştü. Fakat, Buda tarafına inşa edilmiş olan İstanbul’a.

Sadullah Osman arabadan inip vatan toprağının başkentinin bir kopyasını gördüğünde rahatsızlığını unutup ağlamaya başlamış.

“Şu camidir, orası “dolma baddne” [Dolmabahçe], ve çarşı caddesi bile mevcut”. Güzel! İnanılmaz derecede güzel!

Budapeşte’deki İstanbul şirketinin işçileri başkentini incisi Budapeşte’deki İstanbul hazır olsun diye gece gündüz çalışıp Sadullah Osman’ı misafir etmişlerdir.”

Fővárosi Lapok [Başkent Dergisi], 22. Nisan 1896.

KONSTANTINÁPOLY BUDAPESTEN

A millenniumi év a fővárosi szórakoztatóipar számára is sok újdonságokat hozott. A Városligeti kiállítás mellett külön szórakoztatópark létesült a látogatók számára Ős-Budavára néven. Ugyanakkor egy másik, szintén a törökkori világot idéző szórakoztató negyed is felépült. Ez volt a Konstantinápoly Budapesten névre keresztelt mulató negyed Lágymányoson, a mai Műegyetem helyén. Az építkezéseket az Ország-ház építője, Hauszmann Sándor irányította, Gerster Kálmán tervei alapján. Az építész megtervezte a török birodalom fővárosának másolatát. A török épületek korhű felépítésének célja – a mulatozás mellett – az volt, hogy a magyar lakosság megismerje a török emberek életét, lakberendezésüket, a muzulmánok vallási hiedelmeit, viseletüket, szokásaikat.

A látogatók a hajóból kiszállva egy hosszú fahídon keresztül jutottak a budai Konstantinápolyba, ahol pezsgő élet fogadta őket. A Galata téren szólt a zene, mellette a Weber mulató helyezkedett el, perzsaszőnyegekkel elzárt szeparéival, míg a török kávéházban török táncosnők lejtették izgató táncukat. Az utcákon, tereken táncosnők a tüzes nappolyi táncot, a tarantellát ropták és jósnők is jóvendöltek a kíváncsiak számára. Kis török házak, egzotikus bazárok, misztikus török színház, vándorkomédiások, mind-mind elkápráztatták az arra járókat. Volt itt kitűnő olasz vendéglő, pezsgőspavilon, kávéházak, variété, és még egy vurstli is. A különleges látnivalók, a szórakozási lehetőségek széles tárháza, a pompás tűzijátékok mellett a rendezők még sportprogramokat is szerveztek. A tavon csónakversenyeket és nemzetközi úszóversenyeket is tartottak.

Azonban a budai Konstantinápoly csak két nyáron működött. A nyitás után sokan felkeresték, de a rossz idő és a nehézkés megközelítés miatt a látogatók később elmaradtak, viszont a bérleti díjak és a külföldről szerződött mutatóványosok bére sok pénzbe került. Oly sokba, hogy a vállalkozás bevételét nem fedezték kiadásaiért, így a cég csődbe ment. A mulató működésével a következő évben Somossy Károly is megpróbálkozott, de hiába, nem sikerült visszacsábítania a közönséget, pár hetes működését nem kísérelte siker. A budai mulatóparkot – nehézkés megközelítése miatt, és leginkább a rossz időjárás következtében – összességében kevesen látogatták. Néhány évig még álltak az egykori török jellegű épületek, elhagyatottan, szomorú mementóként emlékeztettek az ezredévi parádékra.

*Perczel Olivér
Budapest Főváros Levéltára*

BUDAPESTE’DEKI İSTANBUL

Milenyum Senesi (1896 – Macaristan’ın kuruluşunun bininci yıldönümü), başkent’in eğlence hayatı için de birtakım yenilikler getirdi. Városliget’teki fuarın yanı sıra ziyaretçiler için Kadim Buda Kalesi (Ős-Budavára) adlı tematik park da inşa edilmişti. Ayrıca, Osmanlı dönemini andıran bir eğlence bölgesi de kurulmuştu. Budapeşte’deki İstanbul diye adlandırılan bu bölge günümüzün Teknik Üniversitesinin bulunduğu alanda, Lágymányos semtinde yer almıştı. İnşaatı, Kálmán Gerster’in planlarına göre Parlamento binasının da müteahhidi olan Sándor Hauszmann yönetti. Mimar, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkentinin bir kopyasını tasarladı. Osmanlı binalarının çağına özgün mimarisıyla amaçlanan hem eğlendirmek, hem de Macarların Türk insanının hayatını, ev döşemelerini, Müslümanların inançlarını ve adetlerini, giyimlerini, geleneklerini tanıyabilmesiydi.

Ziyaretçiler gemiden inerek, uzun bir tahta köprü üzerinden geçmek suretiyle canlı bir eğlence hayatının yer aldığı Budapeşte’deki İstanbul’a girebiliyorlardı. Galata meydanında müzik, yanında yer alan Weber meyhanesinde birbirinden acem halılarıyla ayırt edilen odalar onları beklerken, Türk kahvehanelerinde Türk dansözler gizemli danslarını sergiliyorlardı. Sokaklarda, meydanlarda dansözler ateşli bir Napoli dansı olan Tarantella oynarken meraklıların falına kahinler bakıyordu. Küçük Türk evleri, egzotik çarşılar, mistik Türk tiyatrosu, seyyar komedyenlerin hepsi ziyaretçilerin gözlerini kamaştırıyordu. Burada hem kaliteli İtalyan lokantası, şampanya köşkü, kiraathaneler, müzik holü, hem de bir lunapark mevcuttu. Eğlence imkanlarının geniş yelpazesi, muhteşem havai fişek gösterilerinin yanı sıra spor programlarının organizasyonunu da kapsıyordu. Gölette ise kayak yarışları ve uluslararası yüzme turnuvaları gerçekleşmekteydi.

Bütün bunlara rağmen Budapeşte’deki İstanbul sadece iki yaz sezonu faaliyetlerine devam edebildi. Açılış tarihinin ardından yoğun ilgi gören yer, olumsuz hava koşulları ve erişim sıkıntılarından dolayı ziyaretçilerini yitirdi. Yüksek kira ücretlerini ve yurt dışından getirilen sanatçıların maliyetlerini gelirler karşılıyamayınca işletmecisi şirket iflas etti. Sonraki yıl eğlence merkezini işletmeyi deneyen Károly Somossy de birkaç haftalık sürenin sonunda, ziyaretçilerin ilgisizliğinden dolayı başarısız oldu. Buda’daki eğlence parkının ziyaretçi sayısı yetersiz kaldı. İssiz ve terk edilmiş Osmanlı tarzı binalar, Milenyum Senesi kutlamalarının hüznünlü bir hatırası olarak birkaç sene daha ayakta kalmayı başardılar.

*Olivér Perczel
Budapeşte Başkent Arşivi*

IDŐVONAL

„E vállalat fentartása a főváros közönségére nézve közérdeket képez.”

Évszám	Esemény	Forrás
1870-1874	Árvízvédelmi céllal Lágymányoson, a mai Műgyetem helyén, a Duna parton – a Gellért hegytől a Déli vasúti összekötő hídig – egy fűzfákkal szegélyezett nagy tavat hozott létre az állam volt, közepén egy tojás alakú szigettel.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 1896.01.24. 8.
1895. augusztus 26.	Báró Bánffy Dezső miniszterelnök vezette minisztertanács jegyzőkönyve említi a mulatóhely területét. A jegyzőkönyv szerint a Miniszterelnök bemutatta a Fővárosi Közmunkák Tanácsának előterjesztését, miszerint Kellner Lipót vállalkozó és Gerster Kálmán építész által, a budapesti összekötő vasúti hídtól az épülő „vámháztéri hídig” tartó területen egy „Konstantinápoly Budapesten” című „látványosság” céljára a Közmunkák Tanácsa tulajdonát képező ún. „lágymányosi Duna-szabályozási telkek” területét öt évre átengedi. Az átengedés arra való tekintettel adta utasításba a Miniszterelnök, mivel az öt év alatt a terület szabályozása nem fog megtörténni.	<i>MNL OL W 12 Miniszterelnökségi levéltár - Minisztertanács jegyzőkönyvek</i> 1895.08.26
1896. január 24.	Egy tervezett, keleti témájú mulatónegyed létrejöttéről számol be a sajtó. Az újságok szerint Hauszmann Sándor irányítja az építkezéseket, Gerster Kálmán – a Deák mauzóleum építője – terveit alapján. Az építész megtervezte a török birodalom fővárosának másolatát. A török épületek korhű felépítésének célja – a mulatózás mellett – az volt, hogy a magyar lakosság megismerje a török emberek életét, lakberendezésüket, a muzulmánok vallási hiedelmeit, viseletüket, szokásaikat. Az épületek korhű kinézetét a megfelelő díszítés adta, amely munkálatokat török munkások segítségével a szultán építész, Krikelli végzett el.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 1896.01.24. 8.
	A mulatónegyed terve elkészülnek. A tervek aláírása: Gerster Kálmán Műépítész. Budapest, 1896.	<i>Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára MNL OL T 08 02</i>
1896. február 15.	A mulatónegyed kialakítására részvénytársaság alakult. A cég 206.000 forint alaptőkével rendelkezett és öt évre alakult. A Földmívelésügyi Minisztérium 1967 méter hosszú kikötőterületet engedett át a vállalatnak.	<i>BFL Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai, Cégbírósági iratok. (VII.2.e) O.720. 211. doboz.</i>
1896. február 19.	Kellner Lipót építész a cég nevében építési engedélyeket kért a Székesfővárosi Tanácstól.	<i>BFL IV.1407.b III. 7671/1896. 1896.02.24.</i>
1896. március 21.	Az épületegyüttes engedélyt kap, az alábbi kikötésekkel. Scserbovszki Szaniszló tűzoltó főparancsnoknak a parkban tűzcsapokat, tűzjelzőket és állandó tűzörséget rendelt el, amelynek távírdai összeköttetéssel kellett rendelkeznie az I. kerületi tűzörséggel. A vállalat egy kilenc főből álló tűzörséget kért a fővárostól, akiknek elhelyezéséről, laktanya és szertár építésével gondoskodott. A tűzoltók egyenruhájáért húsz forint évi ruhakoptatási díjat kellett kifizetni a székesfőváros házipénztárába. A Tanács pénztárába „városi díj” címen további 150 forintot kellett befizetni, amelyet a rendőrkapitányság szedett be. A mulató területén bemutatott előadások és különféle mutatványok belépőjegyének 5 %-a pedig a fővárosi szegényalapot illetve. A terület hajókkal történő elérését új kikötők kialakításával kellett megoldani. További kikötés: „a közönség számára kellő számú és czélszerűen elhelyezett árnyékszékék létesítendőek.”	<i>BFL IV.1407.b III. 328/1896</i>

ZAMAN ÇIZELGESI

‘Bu girişimin hayatta tutulması başkent sakinlerinin açısından önem teşkil etmektedir.’

Évszám	Esemény	Forrás
1870-1874	Taşkunlık önlemesi işleri neticesinde bugünkü Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi'nin bulunduğu Lágymányos mahallesinde, Gellért tepesinde Güney tren köprüsüne kadar süren, ortasında yumurta şeklinde bir adayı barındıran ve söğüt ağaçlarının çevrelediği bir gölet oluşturulmuştur.	<i>Fővárosi Lapok. 24 Ocak 1896. 8.</i>
26 Ağustos 1895	Baron Dezső Bánffy başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tutanaklarında eğlence merkezi bölgesi hakkında bahsedilmektedir. Tutanaklara göre, Başbakan, Başkent Kamu Çalışma Konseyi'ne, Konseyin mülkü olan ve Budapeşte bağlayıcı demiryolu köprüsünüden inşaat halindeki „Vámház meydanı köprüsüne” kadar uzanan arsayı müteahhit Lipót Kellner ve mimar Kálmán Gerster'in üstlendiği “Budapeşte'deki İstanbul” isimli “gözde” için „Lágymányos Tuna Düzenleme Alanını” beş yıllığına devredileceğiyle ilişkin önerisini sunmuş. Devir, bölgenin beş yıl içinde başkent tarafından düzenlenmeyeceği gerçeğin göz önünde bulundurarak Başbakan tarafından emredilmiştir.	<i>MNL OL W12 Başbakanlık Arşivi – Bakanlar Kurulunun Tutanakları</i> 26.08.1895
24 Ocak 1896	Doğu temalı bir eğlence mekanının oluşturulması gündeme düşmüştür: Haberlere göre Sándor Hauszmann'ın idare ettiği inşaat Deák mozalesinin mimarı olan Kalman Gerster'in planları doğrultusunda hayata geçiriliyor. Osmanlı Türk başkentinin birebir taklidini çizmiştir. Osmanlı binalarının çağına özgün mimarisıyla amaç hem eğlendirmek hem de Macarların Türk insanlarının hayatını, ev döşemelerini, Müslümanların inanç ve adetlerini, giyimlerini ve geleneklerini tanıyabilmesiydi. Binaların çağdaş görünümünü uygun süslemeler tarafından sağlanırken işler Sultanın baş mimarı, Krikelli tarafından Türk işçilere yaptırılmıştır.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 1896.01.24. 8.
	Eğlence merkezinin planları hazırlanmıştır. Planların imzası: Mimar Kalman Gerster, Budapeşte 1896.	<i>Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi MNL_OL_T_08_02</i>
15 Şubat 1896	Eğlence merkezinin inşaatı için beş yıllık süre ve 206.000 Forint sermaye ile bir Anonim Şirket kurulmuştur. Tarım Bakanlığı şirkete 1967 metre uzunluğunda bir limanın kullanımını tahsis etmiştir.	<i>Budapeşte Başkent Arşivi (BFL) (1875-Budapeşte Kraliyet Mahkemesi, 1946-Budapeşte Mahkemesi) evrakları (VII.2 e) O. 720.211. no'lu kutu)</i>
19 Mart 1896	Mimar Lipót Keller şirket adına Kent Konseyi'nden inşaat için izin istemiştir.	<i>BFL IV.1407.b III. 7671/1896. 1896.02.24.</i>
21 Mart 1896	Aşağıdaki istisnalar ile inşaat izni verilmiştir: İtfaiye şefi Szaniszló Scserbovszki parkta yangın musluklarının, yangın alarmının ve nöbetçi itfaiyecilerin yerleştirilmesi ve birinci bölge itfaiye alayıyla doğrudan telgraf bağlantısı olması şartını koymuştur. Şirket başkentten dokuz kişilik bir itfaiye istasyonunun kurulmasını isterken kışla ve deponun inşaatını kendisi üstlenmiştir. İtfaiyecilerin üniforması için başkent hazinesine yıllık 20 Forint ödemek zorunda kalmıştır. Kent Konseyi'ne 'şehir ücreti' adı altında 150 Forint daha ödemişti. Bu meblağ Polis Şefliği tarafından toplanmıştır. Eğlence merkezi alanının içerisinde gerçekleştirilen gösterilerin gelirinin %5'i başkent yoksulluk fonuna aktarılmıştır. İnsanların mekâna ulaşabilmesi adına yeni limanların oluşturulması gerekmektedir. Diğer beklenti ise, 'ziyaretçiler için yeterince sayıda ve amaca uygun şekilde yerleştirilmiş tuvaletlerin oluşturulması' idi.	<i>BFL IV.1407.b III. 328/1896</i>

1896. április 7.	A terület átadása a kivitelezés megkezdéséhez. A vállalat végül két kikötőt épített. A telep áramellátása miatt 2750 méter hosszú árokásásra és kábelfektetési munkákra volt szükség, amely a Várkert Bazártól indult. A hatalmas munka, mindössze másfél hónap alatt, határidőre elkészült. A gyors kivitelezés magyarázatát az új – Magyarországon első alkalommal – használt könnyűszerkezetű, előre gyártott 33*50 centiméteres elemek adták. A lapok külső felülete szürkés színű, a követ utánzó küllemű volt, így külső vakolásra sem volt szükség.	<i>BFL IV.1407.b II. 353/1896</i>
1896. április 26.	Cikk a Fővárosi Lapok hasábjain, melyben említésre kerül, hogy az épületek „már tető alatt állanak” és „nem telik bele két hét, hogy a budapesti Byzanz kapuja megnyílak a közönség előtt”. „Bizottság” fog alakulni, melynek feladata a programszervezés lesz.	<i>Fővárosi Lapok, 1896. április 26.; Budapesti Negyed, 315</i>
1896. május 23. délután 6 óra	Megnyílik a „Konstantinápoly Budapestén” épületegyüttese a sajtó képviselőinek. Azonban Károly Lajos főherceg halála miatt az ünnepélyes nyitásra egy nappal később vasárnap, 1896. május 24.-én délután 2 órakor került sor.	<i>Fővárosi Lapok, 1896. április 26.; Magyar Estilap 1896. május 23.; Budapesti Negyed, 315-316.</i>
1896. május 24. (pünkösd vasárnapja)	Megnyílik a „Konstantinápoly Budapestén” épületegyüttese a nagyközönség számára. A korabeli sajtó szerint eredetileg következő évben nyílt volna meg, azonban „mert általános volt az óhaj, hogy már a Kiállítás évében is meg legyen a fővárosnak ez az egyik legszebb helyén levő mulatóhelye”, ezért elhatározta a részvénytársaság, hogy „egy év alatt felépíti”. A mulató megközelítése a Fővám és az Eskü tértől (ma: Március 15. tér) öt percenként induló hajókkal öt vagy hét krajcár befizetése után volt lehetséges. A mulató teljesen megtelt, 40000-en érkeztek a megnyitó ünnepségre. A látogatók a hajóból kiszállva egy hosszú fahídon – a galatai híd másán – keresztül jutottak a budai Konstantinápolyba. Pezsgő élet fogadta a látogatókat. A Galata téren szólt a zene, mellette a Weber mulató helyezkedett el, perzsaszőnyegekkel elzárt szeparéival, míg a török kávéházban török táncosnők lejtették izgató táncukat. Az utcákon, tereken táncosnők a tüzes nápolyi táncot, a tarantellát ropták és jósnők is jóvendöltek a kíváncsiak számára. Kis török házak, egzotikus bazárok, misztikus török színház, vándorkomédiások, mind-mind elkápráztatták az arra járókat. A Janicsár téren Cinematograph is működött az olasz Lapini testvérek pedig szoborkiállításal várták a nézelődőket. A sátrakban, ott helyben készített kézműves termékeket vásárolhattak az érdeklődők. A hölgyeket a mintás terítők vagy a török papucsok büvölték el, de leginkább az élvezetekről szólt a mulató. Megtalálható volt itt egy kitűnő olasz vendéglő, Röderer pezsgőspavilonja, René Gerard pezsgőssátra, Ment Béla kávéháza, és Reich vízparti teraszú kávéháza is. A korszak neves fényképésze Uher Ödön is kitelepült és török maskarákban örökítette meg a beöltözött látogatókat. Egzotikus állatokon, tevéken, kisázsiai szamarakon való utazást ki is lehetett próbálni. Az Aranyszarv öblöt utánzó tavon egy színes lampionokkal díszített úszó színpadon (gallegiante) estéknként szerenádokat adott elő a harminc tagú énekkar, körülöttük rikító piros fezt viselő török gondolások eveztek körbe-körbe. A megnyitót pompás tűzijáték koronázta meg, amelyet a híres amerikai pirotechnikus James Pani & Sous prezentált, egy 30 méter széles, 10 méter magas élőképet is bemutatott a magyar történelemből. A közönséget a török ruhákba öltözött hölgyek tánca, 83 török gondolás büvölté el, és az este ragyogó fényeit 10000 lámpa fénye biztosította.	<i>Magyar Estilap 1896. május 23.; Budapesti Negyed, 315-316.</i> <i>Fővárosi Lapok, 1896. május 24. 3.</i> <i>Budapesti Hírlap, 1896.06.02. 8-9.</i> <i>Felvidéki Ujság, 1896.06.04.</i>

7 Nisan 1896	Alanin teslimi ve inşaatın başlaması: Sonuç olarak şirket iki adet liman inşa etmiştir. Elektriğin sağlanması için 2750 metre uzunluğunda hendeklerin kazılmasına ve kabloların yerleştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Kablolar Várkert Bazár'dan (Buda kalesinin Doğu yamacı) çekilmiştir. Zahmetli işler 1,5 ay içerisinde ve zamanından bitirilmiştir. Hızlı olmanın sırrı Macaristan'da ilk olarak kullanılan hafif strüktürlü, önceden üretilmiş 33X50 ebadındaki panellerle sarkıydı. Panellerin dış cephesi gri renkte taş hissini verirken sıvaya ihtiyaç yoktu.	<i>BFL IV.1407.b II. 353/1896</i>
26 Nisan 1896	Fővárosi Lapok adlı gazetenin haberine göre 'yapıların artık çatısı da hazır' olurken 'iki hafta içerisinde Budapeşte'deki Bizans kapıları ziyaretçilere açılacaktır.' Programların organizasyonu için bir Kurul oluşturulacaktır.	<i>Fővárosi Lapok, 26 Nisan 1896; Budapesti Negyed, 315</i>
23 Mayıs 1896. Saat: 18.00	Saat 18.00'de 'Budapeşte'deki İstanbul' bina kompleksinde basın mensupları için açılış düzenlemiştir. Prens Lajos Kroly Arşidük'ün ölümü nedeniyle büyük açılış bir gün sonrasına çekilip tarihi 24 Mayıs 1896, saat 14 olarak ilan edilmiştir.	<i>Fővárosi Lapok, 26 Nisan 1896; Magyar Estilap 23 Mayıs 1896; Budapesti Negyed, 315-316.</i>
24 Mayıs 1896 (Pantekot günü)	Budapeşte'deki İstanbul'un bina kompleksi halka da resmen açılmıştır. Dönemin gazete haberlerine göre mekân aslında bir sene sonra açılacaktı, fakat 'Milenyum Senesi Kutlamalarının olduğu bu senede başkentin gözdesi olan bu yerde eğlence merkezinin açılması insanların genel bir arzusu' olduğu gerekçesiyle, Anonim Şirket bir sene içinde bitireceğine karar vermişti. Erişim Fővám meydanı ve Eskü meydanlarından (bugün: Március 15. meydanı) her beş dakikada hareket eden ve ücreti 5 veya 7 Krajcar olan gemilerle sağlanmıştır. Açılışa 40.000 kişi katılıp mekânı tamamen doldurmuş. Ziyaretçiler gemilerden inip Galata köprüsünün taklidi olan uzun bir tahta köprüden Buda'daki İstanbul'a giriş yapabilişti. İçeride canlı bir hayat ziyaretçileri karşılamıştı. Galata Meydan'ında müzik çalınıyor, yanında Weber'in birbirinden acem halılarıyla ayırt edilen odaları barındıran eğlence merkezi mevcutken Türk kafelerde Türk dansözler heyecan verici performanslarını ortaya koymuşlardır. Sokaklarda, meydanlarda dansözler ateşli Napoli dansı olan Tarantella oynarken meraklıların fallarına kahinler bakmıştı . Ufak Türk evleri, egzotik pazarlar, esrarengiz Türk tiyatrosu, seyyar komedyenler ziyaretçilerin gözlerini kamaştırmıştır. Yeniçeri Meydanı'nda sinema açılırken Lapini biraderler heykel sergisiyle meraklıları karşılamıştı. Çadırlarda ilgilenenler yerde üretilen el sanatı eserlerini satın alabilişti. Desenli örtüler ve Türk pabuçları kadın ziyaretçileri büyülese de eğlence mekanının ana amacı zevk sunmaktı. Mekânda muhteşem bir İtalyan lokantasının yanı sıra Röderer'in şampanya köşkü, Rene Gerard'in şampanya çadırı, Bela Ment'in kafesi ve Reich'in nehir kenarındaki kafesi de bulunuyormuş. Dönemin duayen fotoğrafçısı Ödön Uher de Türk kıyafetleri giyenlerin fotoğraflarını çekmişti. Egzotik hayvanlar, develer ve Anadolu eşekleri ile tur atılabilişmiş. Haliç'i andıran gölün rengarenk ışıklarla süslenen yüzen sahnesinde (Gallegiante) akşamları 30 kişiden oluşan bir koro konser verirken yanlarında kırmızı fes giyen kayıkçılar daire çizerlermiş. Açılış meşhur Amerikan usta James Pani & Sous tarafından tasarlanan ve genişliği 30 metre, yüksekliği 10 metre olan Macar tarihinden kesitleri canlandıran müthiş bir havai fişek gösterisi ışıqlarla süslenen Türk kıyafetli kadınların dansı ve 83 tane Türk kayıkçı büyülerken gecenin parlaklığını 10000 tane ışık sağlamıştır.	<i>Magyar Estilap 23 Mayıs 1896; Budapesti Negyed, 315-316.</i> <i>Fővárosi Lapok, 24 Mayıs 1896. 3.</i> <i>Budapesti Hírlap, 2 Haziran 1896. 8-9.</i> <i>Felvidéki Ujság, 4 Haziran 1896</i>

Vállalkozó neve	mutatvány	belépődíj
Walther Ottilia	tükör útvessző	20 korona
Szadulah Lévi	A szultán ezüst ágya és háború sátra	10 korona
Tchiban Kajván	Ezüst kút	10 korona
Moreton Michael	Élőképek	30 korona
Bosadora Et comb	Gramofon	10 korona
Liggi M.	Stereoscop	10 korona
dr. Candiani Napoleon	Üveggyártás	20 korona
E. C. Sapini testvérek	Márványszobor kiállítás	ingyenes

1896. június 8.	A tavon csónakversenyeket tartottak és ott rendezte nemzetközi úszóversenyét a Magyar Úszó Egyesület.	<i>Sport-Világ.</i> 1896.05.17. 8.
1896. június 2.	Az osztrák politikai delegáció tagjai – miniszterek, tisztviselők – mulattak Konstantinápolyban, akiket lenyűgöztek a magyar török világ csodái.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 1896.06.02. 7.
1896. június 9.	Június 9-én a belépőjegyek árát egy forintra csökkentették, mivel akkor a Stefánia Fehérkereszt Egylet javára szerveztek jótékony célú rendezvényt.	<i>BFL IV.1407.b VI.</i> 263/1896
1896. június 14-17.	A harmadjára megszervezett nemzetközi Hírlapíró Kongresszus látogatása.	<i>Vasárnapi Újság.</i> 43. évf. 25. sz. 417.
1896. június 23.	Jókai Mór látogatása.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 1896.06.23. 6.
1896. augusztus 19.	Nemzeti Szalon által rendezett nagyszabású jelmezes felvonulás. Az estély fő attrakciója II. Rákóczi Ferenc igazi Konstantinápolyi megérkezését és fogadtatását idézte fel.	<i>Vasárnapi Újság.</i> 43. évf. 36. sz. 598-599.
1896. szeptember 27.	A vállalat fizetésképtelensége miatt a mulatót bezárták. A nyár végén már érezhető volt a cég pénztelensége, akadoztak a kifizetések.. A szezon zárásakor, ősszel már a kialakult csődről írtak a lapok: „a vállalat bukásában sok minden ok közrejátszott s ezek között aligba volt utolsó az egész nyáron uralkodó kedvezőtlen időjárás s a közlekedés gyarlósága. De talán több is volt a mulatóhely, mint amennyire szükség volt.”	<i>Kis Újság.</i> 1896.10.02. 4.
1896. október 22.	Árverés időpontja. A vállalat csődbe jutott, de az épületeket még nem bontották le, úgy tűnt, hogy néhányan érdeklődtek a mulató működtetése iránt. Hörcher János és társai valamint Ilgner Ferenc vagyonos vállalkozók 45000 forintért megvették a Duna-parti török világot.	<i>BFL IV.1407.b III.</i> 1974/1896
1897. május 15.	Miután elintézték a hivatalos engedélyeket – a Hörcher és társai Konstantinápoly mulató cégétől kapott működési engedélyt – a mulató vezetésével Somossy Károlyt – a híres orfeumtulajdonost – bízták meg.	<i>BFL IV.1407.b VI.</i> 263/1896
1897. május 20.	A Somossy Károly által igazgatott Konstantinápoly május 20-án – új programok ígéréstével – nyitotta meg kapuit. A megnyitó sikerét követően, pár nap múlva, a koronázás harminc éves évfordulóján nagy ünnepséget rendezett.	<i>BFL IV.1407.b I.</i> 1855/1897

Girişimcinin adı	Gösteri	Giriş ücreti
Ottilia Walther	Ayna labirenti	20 Kron
Lévi Szadulah	Sultanin gümüş yatağı ve çadırı	10 Kron
Kajván Tchiban	Gümüş sebili	10 Kron
Michael Moreton	Canlı görüntü	30 Kron
Bosadora Et comb	Gramofon	10 Kron
Liggi M.	Stereoskop	10 Kron
dr. Candiani Napoleon	Cam üretimi	20 Kron
E. C. Sapini birader	Mermer heykel sergisi	ingyenes

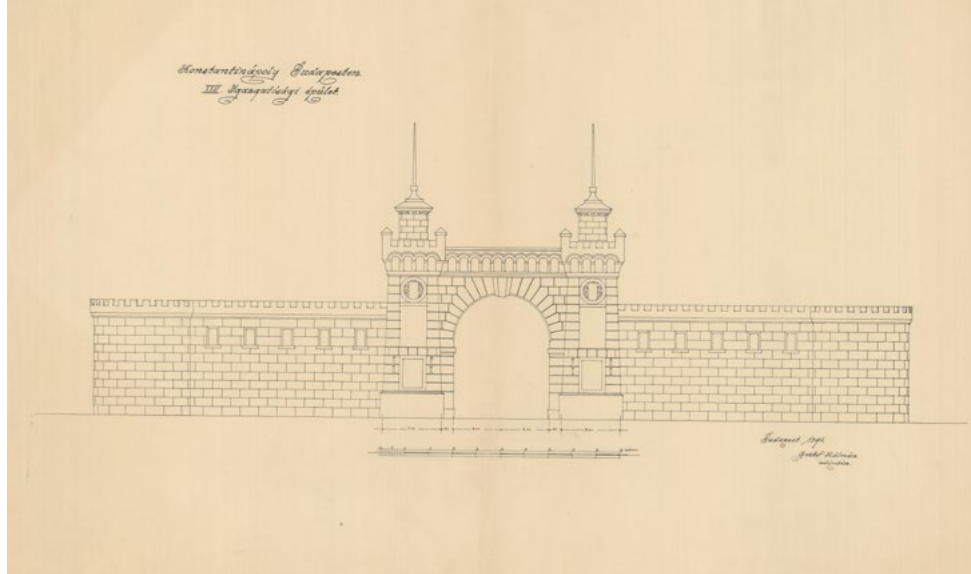
2 Haziran 1896	Avusturya siyasi heyetinin üyeleri - bakanlar ve memurlar onları Macar Türk dünyasının harikalarının meftun ettiği Budapeşte'deki İstanbul'da hoşça vakit geçirdiler.	<i>Fővárosi Lapok.</i> 2 Haziran 1896. 7.
8 Haziran 1896	Gölde kürek çekme yarışı gerçektikten sonra Macar Yüzme Federasyonu da uluslararası yüzme yarışmasını aynı yerde düzenlemiştir.	<i>Sport-Világ.</i> 17 Mayıs 1896. 8.
9 Haziran 1896	9 Haziran tarihinde Stefania Akhac Birliği lehine düzenlenen hayırsever organizasyonunu desteklemek üzere giriş ücreti 1 Forint'e indirilmiştir.	<i>BFL IV.1407.b VI.</i> 263/1896
14-17 Haziran 1896	Üçüncü kez düzenlenen uluslararası Gazeteci Kongresi'ne katılanların ziyareti.	<i>Vasárnapi Újság.</i> 43. yıl. 25. sayı. 417.
23 Haziran 1896	Meşhur Macar yazar Mór Jókai'nin ziyareti	<i>Fővárosi Lapok.</i> 23 Haziran 1896. 6.
19 Ağustos 1896	Milli Salon tarafından düzenlenen büyük maskara balosu. Akşamın en büyük atraksiyonu Prens II. Ferenc Rákóczi'nin İstanbul'a girişi ve kabulünün canlandırmasıydı.	<i>Vasárnapi Újság.</i> 43. yıl. 36. sayı. 598-599.
27 Eylül 1896	Şirketin iflası nedeniyle eğlence merkezi kapanmıştır. Yazın sonuna doğru ödemelerdeki aksaklık nedeniyle finansal problemlerin olduğu hissedilmeye başlanmıştı. Sezonun kapanışında gazeteler artık iflasa kesin gözle bakmışlardı. 'Şirketin iflasında yaz dönemindeki olumsuz hava şartları ve ulaşımın yetersiz olması da herhalde büyük pay almıştır. Fakat sanki eğlence mekanı ihtiyaç duyulandan fazla büyümüş.'	<i>Kis Újság.</i> 2 Ekim 1896. 4.
22 Ekim 1896	Açık artırmanın tarihi: Şirket iflas etse de binalar hala ayakta olduğundan işletmeyi devir almaya hazır olanlar da vardı. János Hörcher ve ortakları ile Ferenc Ilgner adlı sermaye sahibi girişimciler 45000 Forint ödeyerek Tuna kenarındaki Türk dünyasını satın almışlardır.	<i>BFL IV.1407.b III.</i> 1974/1896
15 Mayıs 1897	İşletme izinlerinin alınmasının ardından Hörcher ve ortakları 'Budapeşte'deki İstanbul' eğlence merkezinin müdürü olarak meşhur Orfeum adlı mekanın sahibini, Károly Somossy'yı atamışlardır.	<i>BFL IV.1407.b VI.</i> 263/1896
20 Mayıs 1897	Károly Somossy tarafından idare edilen mekân yeni programlar vaat ederek 20 Mayıs tarihinde kapılarını açmıştır. Başarılı bir açılışın birkaç gün sonrasında kralın makamındaki 30 senesini anmak üzere büyük kutlamalar düzenlenmiştir.	<i>BFL IV.1407.b I.</i> 1855/1897

1897. június 8.	Hiába volt a komoly beruházás – több mint kétszáz alkalmazott és szerződ-tetett művész – a várt nyereség elmaradt. Somossy, az „éjszaka császára” a Duna parti mulatót összesen három hétig igazgatta, az utolsó kocsi június 8.-án gördült el a Nagymező utcából. Pár nappal később a tulajdonosok közös megegyezéssel felbontották szerződésüket, Somossy pedig visszatért belvárosi orfeumának vezetéséhez. Somossy távozása után a mulatót a Hörcher testvérek cég tovább működtette.	<i>Pesti Hírlap.</i> 1897.06.11. 9.
1897. július 5.	„a vállalat f. évi [1897] július hó 5.-én teljesen megszüntette üzemét.” A budai mulatóparkot – egzotikus, ám nehézkes megközelítése miatt, és leginkább a rossz időjárás következtében – összességében kevesen látogatták. De a bukást az időjárás mellett – a későbbi feldolgozások szerint – a szúnyogok tömeges megjelenése is okozhatta. A vérszívók ellen ugyanis akkor még nem volt hatékony védelem, és a mulatni vágyó lakosság szórakozását megkeseríthették a kellemetlen rovarok. Néhány évig még álltak az egykori török jellegű épületek, elhagyatottan, szomorú mementóként emlékeztettek az ezredévi parádékra.	<i>BFL IV.1407.b III.</i> 328/1896
1897. október 28.	„A holt Dunaág tükrén többé nem fog elsimulni a müezzin bánatos hangja. A papírmásé metropolist becsukják és vele eltűnik egy érdekes szín Budapest képéből.”	<i>Magyar Ujság.</i> 1897.10.28. 7.
1900	Az épületeket – egy kivételével – már lebontották.	

Az idővonal Perczel Olivér kutatása alapján készült.

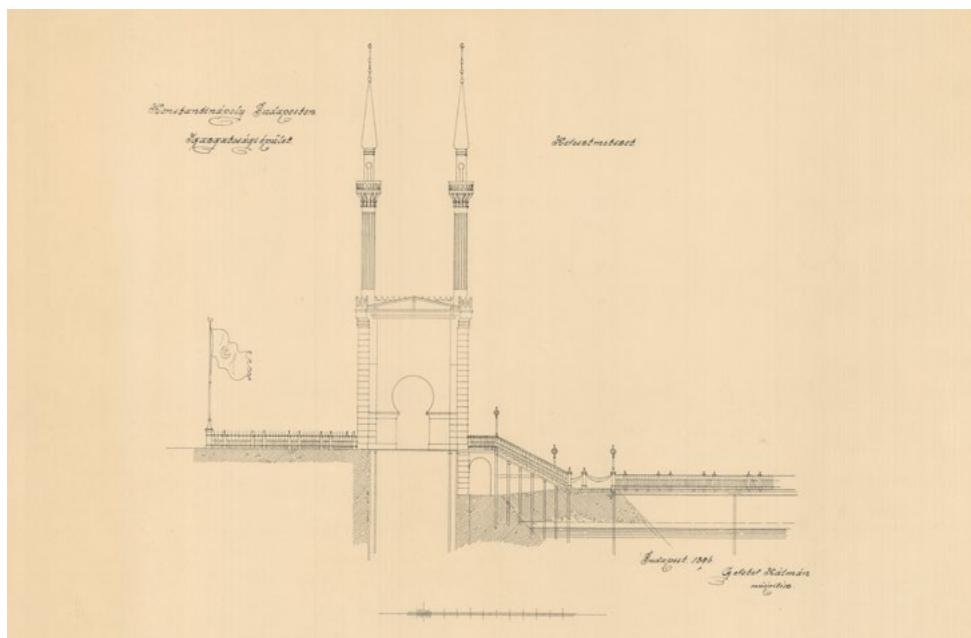
8 Haziran 1897	200'ü aşkın görevli ve sanatçının işe alınması ve büyük yatırımların yapılmasıyla beraber beklenen gelir elde edilememiştir. 'Gecenin kralı' olarak bilinen Somossy, Tuna kenarındaki eğlence mekanını toplam üç hafta idare edebildikten sonra son araba 8 Haziran tarihinde Nagymező sokağından yola çıkmıştır. Birkaç gün sonra sahipleri tarafından ortak karar olarak alınan sözleşme feshinin ardından Somossy şehir merkezindeki Orfeum'una geri dönmüştür. Somossy'nin ayrılışının ardından Hörcher şirketin faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.	<i>Pesti Hírlap. 11 Haziran 1897. 9.</i>
5 Temmuz 1897	'Sözkonusu şirket bu yılın (1897) 5 Temmuz tarihinde faaliyetlerini durdurdu.' Budadaki eğlence mekânı egzotik fakat aksaklı erişim yolu ve olumsuz hava şartları nedeniyle beklenenden çok daha az kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Hava muhalefetinin yanı sıra iflasın diğer sebebi olarak – sonraki değerlendirmelere göre – sivrisineklerin hücumu olduğu kanaat'ına varılmıştır. Kan emicilere karşı alınan önlemler o dönemde yetersiz kalınca eğlenmeye gidenlerin huzuru rahatsız edici böcekler tarafından kaçırılmıştır. Türk tipi binalar birkaç sene daha ayakta kalmayı başarmış olsalar bile mekân Milenyum Sene-si Kutlamaları'nın terkedilmiş ve hüznü bir anıtı olarak akıllara kazınmıştır.	<i>BFL IV.1407.b III.</i> 328/1896
28 Ekim 1897	'Müezzinin hüznü sesi artık Tuna nehrinin yan kolu üzerinde yankılanmayacaktır. Kartondan yapılmış metropol kapatılıyor ve onunla beraber Budapeşte'den farklı bir renk daha kayboluyor.'	<i>Magyar Ujság. 28 Ekim 1897. 7.</i>
1900	Bir bina hariç bütün yapılar artık sökülmiş durumdadır.	

Zaman çizelgesi Olivér Perczel araştırmalarına göre hazırlanmıştır.

XXVI. „Igazgatósági épület.” GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
MNL OL T8 Nr 2 061.

XXVI. „Müdürlük Binasi” Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi,
MNL OL T8 Nr 2 061.

XXVI. „Igazgatósági épület.” GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
MNL OL T8 Nr 2 036.

XXVI. „Müdürlük Binasi” Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi,
MNL OL T8 Nr 2 036.

Gerster Kálmán 1896. januárjában készült tervei a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában találhatóak

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRÁNAK TERVTÁRA

A tervtár anyagának fő részét a levéltár kormányhatósági és családi fondjaiból kiemelt tervrajzok alkotják. A legkorábbi kiemeléseknél a nagy méretűknél fogva az iratokkal együtt nem tárolható tervek kerültek a gyűjteménybe. Később, a második világháborút követő levéltári rendezések alkalmával már szisztematikusan, méretüktől függetlenül törekedtek a tervek kiemelésére, és külön gyűjteményben való elhelyezésére. A megvalósítás ugyanakkor sem a kormányhatósági, sem a családi levéltárak esetében nem volt maradéktalan, így az iratok mellett továbbra is maradtak – jellemzően kisméretű – térképek és tervek.

A tervtár esetében tudatos gyarapítást jelentett 1925–1930 között az építész-történeti gyűjtemény létrehozására tett javaslat, amelynek előkészítő bizottsága a közhatalóságoknál, közhivataloknál és magánszemélyeknél gyűjtést szervezett a tervek, tervsorozatok át vételére. Bár a tervezett külön gyűjtemény végül nem jött létre, az akció keretében – ajándékozás és vásárlás útján – nagyobb mennyiségű terv került a levéltárba. Vélhetően ennek során érkezett az 1927. augusztus 25-én elhunyt neves építész, Gerster Kálmán hagyatéka is az Országos Levéltárba. Bár a szakirodalom tudni véli, hogy a tervrajzok a Nemzetközi Építész-kongresszus alkalmával, más építész-hagyatékokkal együtt 1930-ban került be az intézménybe, ennek a levéltári nyilvántartásban mindaddig nem találtuk nyomát. Az MNL OL T 8 jelzeten elhelyezett Gerster-tervrajzok a kiosztott törzsszám alapján feltételezhetően valamikor 1925–1934 között érkeztek a levéltárba. A hagyatékban többek között tanulmányozhatók az építész olyan jelentős munkái, mint a Deák, - illetve a Kossuth-mauzóleum tervrajzai, a meg nem valósult tervei közül pedig például az Országház építésére kiírt pályázathoz készített tíz rajza.

Schmidt Anikó–Török Enikő
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

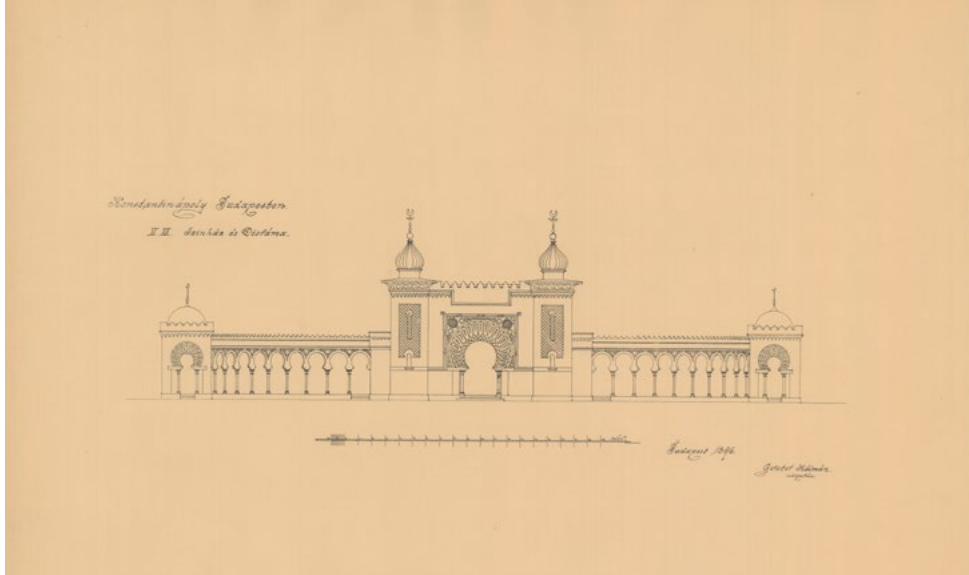
Kálmán Gerster OcaK 1896 senesinde hazırlanan planları Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivinde mevcuttur.

MACARİSTAN MİLLİ ARŞİVİ ULUSAL ARŞİVİ PLAN KOLEKSİYONU

Plan arşivi belgelerinin çoğun arşivin devlet kurumu ve aile dosyalarından alınan planlarından oluşmaktadır. İlk tahliyeler esnasında büyük boylarından dolayı belgelerle beraber muhafaza edilemeyen planlar koleksiyona alındı. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından arşiv düzenlemeleri boyunca düzenli bir şekilde boy kısıtlaması olmadan planları ayırıp ayrı bir koleksiyona yerleştirdiler. Ne var ki bu düzenin uygulaması ne devlet kurumunda ne de aile arşivlerinde eksiksiz olarak yerin getirilebildi, böylece belgelerin yanında – çoğu küçük ebatlı olmak üzere – haritalar ve planlar kaldı.

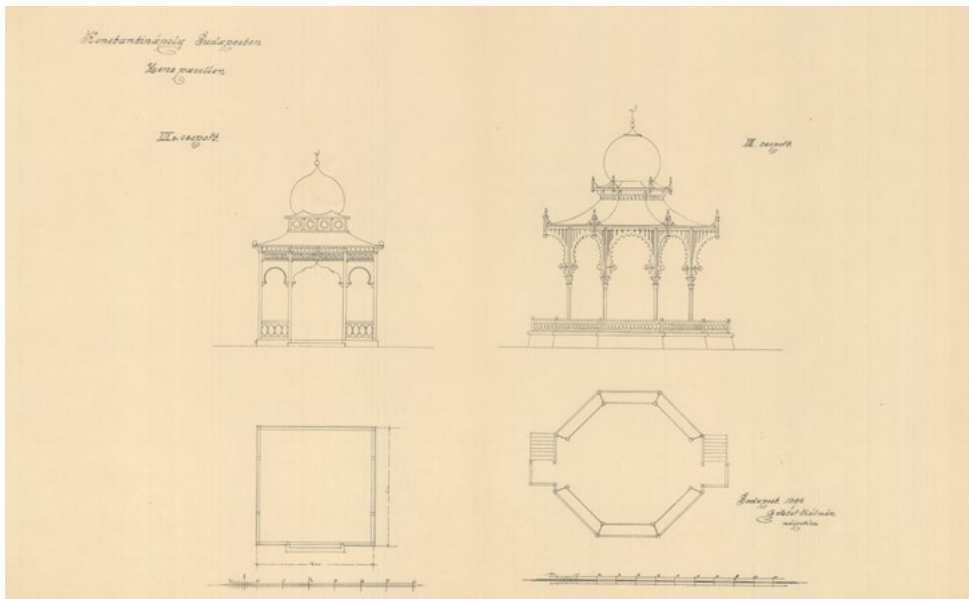
Plan arşivi bakımından 1925-30 seneleri arasında mimar tarihi koleksiyonu oluşturulmasına yönelik girişim bilinçli bir büyümeye neden oldu. Bu girişimi hazırlayan komite, devlet ve kamu kurumları ile şahıslarda plan ve plan dizi derlemesi gerçekleştirdi. Kurulması düşünülen koleksiyon nihayetinde gerçekleşmiş olmasa da bu eylem dahilinde başlangıçla ve satın alma ile arşive büyük bir miktarda plan ulaştı. 25 Ağustos 1927'de vefat eden ünlü mimar Kálmán Gerster'in mirası da muhtemelen bu dönemde Milli Arşive yerleştirildi. Literatürde planların Uluslararası Mimari Kongresi vesilesiyle, başka mimari miraslarla beraber 1930 senesinde Enstitüye ulaştığı muhtemelen sayılsa da, arşiv kayıtlarında günümüze dek bunun izine rastlayamadık. MNL OL T 8 kodlu Gerster-planlarının, verilen künye numarası doğrultusunda muhtemelen 1925-1934 seneleri arasında arşive ulaştığını varsayabiliriz. Mirasta mimarın pek çok çalışmasının yanında Deák ve Kossuth mozole çalışmaları ve gerçekleştirilmeyen planları arasında örneğin Parlamento binasının ihalesi için hazırlanmış olduğu on adet plan bulunmaktadır.

Anikó Schmidt–Enikő Török
Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi

XI-XII. „Száínház és Dioráma” GERSTER Kálmán, 1896.
Dioráma: háromdimenziós, teljes méretű, vagy kicsinyített modell, ablakkal, kiállítási részeként.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, MNL OL T8 Nr 2 073.

XI-XII. „Tiyatro ve Diorama” Kálmán GERSTER, 1896.
Dioráma: sergilerde kullanılmak üzere yapılan 3 boyutlu, orijinal veya minyatür boyutta, camı da mevcut olan model.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi, MNL OL T8 Nr 2 073.

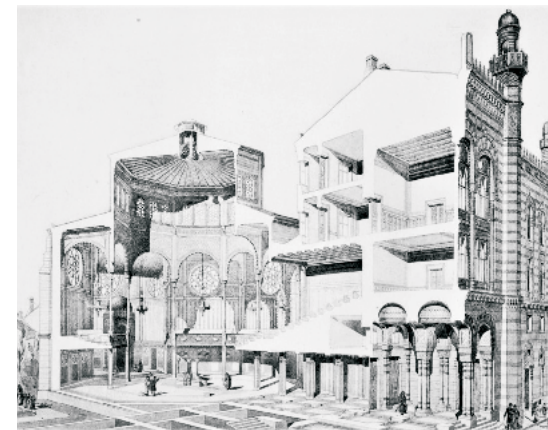

XIX. „Zene pavillon.” GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, MNL OL T8 Nr 2 043.

XIX. „Müzik Köşkü.” Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi, MNL OL T8 Nr 2 043.

Sala de Camas (Ágyak terme - Yatakhane), Alhambra, keresztmetszeti rajz
El Hamra, kesit çizimi
(Murphy, *The Arabian Antiquities of Spain, XXV. tabla - resim*)

Otto Wagner: Rumbach Sebastyén utcai zsinagóga, Budapest, keresztmetszeti rajz
Otto Wagner: Rumbach Sebastyén sokağı sinagogu, Budapeste, kesit çizimi
(Otto Wagner, *Einige Skizzen Projekte und Ausgef: Bauwerke*. Wien: Anton Schroll, 1905, 53. tábla - *resim*)

AZ ALHAMBRA BUDAPESTEN: PÉLDÁK A 19. SZÁZAD 'ORIENTALIZÁLÓ' ÉPÍTÉSZETÉRE

A 19. század során mind több és több építés kezdte el felfedezni és rajzain megörökíteni az iszlám világ történelmi emlékeit, majd azok díszítőelemei vagy éppen szerkezeti megoldásai sok esetben visszaköszönnek a korabeli romantikus építészetben. Különösen jellemző volt a granadai Alhambra 14. századi palotájának imitálása, miután az ír építész James Cavanah Murphy (1760–1814) már a század első évtizedében részletesen tanulmányozta a Spanyolország területén fellelhető iszlám épületeket¹. 1834-ben a brit Owen Jones (1809–1874) és a francia Jules Goury (1803–1834) készített rajzokat az Alhambrában, amelyeket azután Jones egy színes litográfia-kötetben publikált². Az úttörő felfedező dokumentációja nyomán világszerte feltűntek az Alhambra egyes jellegzetességeit követő, részben alhambreszk stílusú épületek, amelyek közül három budapesti példa emelkedik ki: A Dohány utcai zsinagóga (épült: 1854–1859), a Rumbach Sebastyén utcai zsinagóga (épült: 1870–1873) és az Uránia Film-száínház (épült: 1895–1896).

Köszönhetően a zsidó vallás fokozatos egyenjogúsításának – amire Magyarországon hivatalosan 1867-ben került sor –, a 19. század során számos zsinagóga

BUDAPEST'DE EL HAMRA: 19'UNCU YÜZYILIN 'ORYANTAL' MIMARISINDEN ÖRNEKLER

19'uncu yüzyıl boyunca mimarlar arasında git gide İslam dünyasının tarihi eserlerini keşfetmek ve çizmek moda olurken çağın romantik mimarisinde bu tür süslemeler ve stüktürel çözümler büyük çapta kullanılıyordu. İrlandalı mimar James Cavanah Murphy'nin (1760–1814) yüzyılın başında İspanya'nın İslam yapılarını incelemesinin ardından¹ Granada'da 14'üncü yüzyılda inşa edilen El Hamra'nın kopyalanması özellikle moda olmuştur. İngiliz Owen Jones (1809–1874) ve Fransız Jules Goury (1803–1834) 1834'te El Hamra'da çizim yaptıktan sonra Jones bunları bir litografi cildi olarak yayınladı.² Bu keşifler sonrasında dünya çapında El Hamra'nın özelliklerini taşıyan 'elhambresk' tarzı binalar yayılmaya başladı. Budapeşte'de bunun üç önemli örneği mevcuttur: Dohány Sokağı Sinagogu (inşaat tarihi: 1854–1859), Rumbach Sebastyén Sokağı Sinagogu (1870–1873) ve Uránia Film Tiyatrosu (1895–1896).

Yahudi dininin yavaşça kabul edilmesine istinaden – Macaristan'da resmi olarak 1867'de kabul gördü – 19'uncu yüzyılda Orta Avrupa'da birçok sinagog inşa edildi.³ Yeni yapılan bina üslubu çağın tarz

¹ James Cavanah Murphy, *The Arabian Antiquities of Spain*, London, Cadell & Davies, 1815.

² Owen Jones-Jules Goury, *Plans, Elevations, Sections, and Details of the Alhambra*, I-II. London, Owen Jones, 1842-1845.

épült Közép-Európa területén³. Az újonnan elterjedt épülettípus betagozódott a korra jellemző stílusok harcába; a zsinagógák úgymond 'orientalizáló' megjelenése a zsidó vallás közel-keleti eredetére volt hivatva utalni. Amint azt Ludwig Förster (1797–1863), a Dohány utcai zsinagóga tervezője megfogalmazta: „Szerény nézetem szerint egy izraelita templom építése esetében a lehető legjobb megoldás az lehet, ha az izraelitákkal rokonságban álló, más keleti népcsoportok – különösen az arabok – által használt építészeti formákat követjük”⁴. Miután a korabeli szemléletmód szerint az arab építészet csúcspontját az Alhambra jelentette, sorra jelentek meg alhambreszk stílusú zsinagógák. Ezek egy korai példája a budapesti Dohány utcai épület⁵.

Ugyanakkor 19. századi zsinagógák rendre több különböző – elsősorban bizánci, román és iszlám – stílust ötvöznek, továbbá az iszlám építészeti elemek sem egyedül az Alhambrára vezethetők vissza. A Dohány utcai zsinagóga homlokzatán látható vízszintes raffozás, illetve a két nyolcszög alaprajzú torony formája a mamlúk-kori (1250–1517) Kairó építészeti jellegzetességeiből táplálkozik. A főbejárat boltíve a córdobai nagymecset (épült: 8–10. század) íveit – pontosabban azok váltakozó, vörös és fehér színű boltköveit – imitálja. Emellett különösen a belső tér egyes elemei – például a csipkézett ívek, az oszlopfők és a mennyezet geometrikus mintái – jól összevethetők az alhambrai paloták díszítéseivel. Ugyanez igaz a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógára is, ám itt a homlokzati ívek és oszlopfők is egyértelműen az Alhambrára hivatkoznak. Az osztrák építész, Otto Wagner (1841–1918) legfőbb újítása a szentély nyolcszögletes kiépítése, amelyben az oszlopok és a falak díszítései – illetve azok színvilága – jól láthatóan Jones és Goury rajzait vetítik ki három dimenzióba. Vélhetően maga az architektúra részben a győri zsinagóga (épült: 1867–1870)⁶, részben pedig az alhambrai palotafürdő Sala de Camas (Ágyak terme) ihletésére született – utóbbit mind Murphy (l. kép), mind Jones és Goury megörökítették rajzaik⁷. Amint azt Ines Müller kimutatta, ezen rajzok publikációi mind elérhetőek voltak Wagner számára a bécsi könyvtárakban.⁸

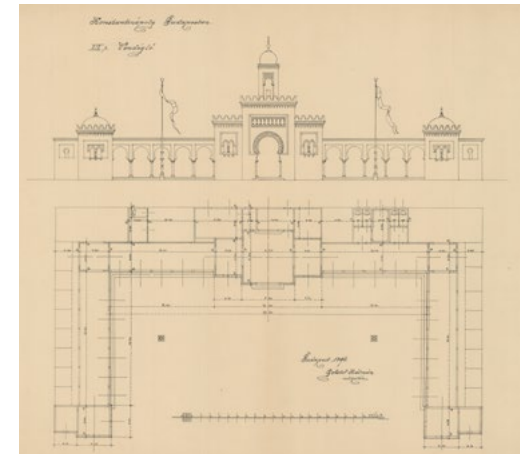
műcadesine girmişti: sinagogların sözde 'oryantal tarzi' Musevilerin Ortadoğu kökenlerini yansıtmaya çalışmıştı. Ludwig Förster (1797–1863), Dohány Sokağı Sinagogu mimarisinin ifade ettiği gibi, „Yahudi bir 'kilisenin' inşası söz konusuysa en iyi çözüm Yahudilerin akrabası olan diğer halkların, özellikle Arapların kullandıkları mimari şekilleri kullanmaktır”⁴. Çağın bakış açısıyla Arap mimarlığının en usta yapısı olarak El Hamra kabul edildiğine göre 'elhamresk' tarz sinagogların yayılması başlamıştır. Bunun erken örneklerinden biri Dohány sokağındaki binadır.⁵

Aynı zamanda 19. yüzyıl boyunca inşa edilen sinagoglar birden fazla - özellikle Bizans, Romanesk ve İslam - mimari tarzın özelliklerini taşıyan İslam mimarisinin özellikleri de sadece El Hamradan kaynaklanmamıştır. Dohány Sokağı Sinagogunun ön cephedeki yatay çapraz hatları ve iki sekizgen şekilde yapılan kuleleri Memluk çağı (1250–1517) Kahiresi'nin mimari özelliklerinden kaynaklanmıştır. Ön giriş Kurtuba Camii'nin (8–10. yüzyıl) kemerlerini, daha doğrusu onun kırmızı-beyaz olarak değişen ark taşlarını taklit etmiştir. Bunun dışında özellikle iç mekân-örneğin süslü arklar, sütun başlıkları ve çatının geometrik süsleri - El Hamradaki köşkerin süslemeleriyle kıyaslanabilir. Bunlar Rumbach Sebestyén Sokağı Sinagogu için de geçerli olurken yalnız burada ön cephedeki kemer ve sütun başlıkları da kesinlikle El Hamra'yı yansıtmaktadır. Avusturyalı mimar Otto Wagner (1841–1918) özellikle mabedin sekizgen şekli ile yenilikçi olmuştur: sütun ve duvarların süslemeleri ve renkleri açık bir şekilde Jones ve Goury'nin çizimlerini yansıtmaktadır. Yapı büyük ihtimale kısmen Győr Sinagogu (inşası: 1867–1870),⁶ kısmen de hem Murphy'nin (Resim 1) hem de Jones ve Goury'nin çizdiği El Hamra'nın hamamı olan Sala de Camas'tan (Yatakhane) ilham almıştır.⁷ Ines Müller'in araştırmasına göre, bu çizimlerin yayınlarına Wagner Viyana'daki kütüphanelerde ulaşabilmiştir.⁸

Alman mimar Henrik Schmahl (1846–1912) tarafından yapılan birkaç Budapeşte binası da „elhamresk” özellikleri taşıyor. Bunların en önemlisi Uránia Film Tiyatrosudur. Bina orijinal olarak orfeum, yani

A német építész Schmahl Henrik (1846–1912) több budapesti épületén is felfedezhető alhambreszk jellegzetességek. Ezek közül is kiemelkedik az Uránia Filmszínház, amely eredetileg mulatónak – korabeli nevén „orfeum”-nak – épült, noha 1899-től színházként és előadótérként működött. Az épület ugyan eklektikus, a nagyterem kialakításában a tapétaminták, az oszlopok, a boltozat mintázatai és a középen kimagasló lanterna muqarnasz (sztalaktit) elemei, valamint több más díszítőelem is az Alhambra palotáit idézi. A főhomlokzatot részben további alhambreszk oszlopok tagolják, valamint annak lezárásaként muqarnasz párkány látható⁹. Az Uránia megjelenésének magyarázata abban kereshető, hogy Európa-szerte számos korabeli, kifejezetten szórakozásra szánt épület is 'orientalizáló' stílusban létesült. A jelenség egyik legkorábbi példánya a londoni Királyi Panoptikum (épült: 1851–1854), amely 1858-tól Alhambra néven színházként és zeneházként működött, így az Uránia egyfajta előképének is tekinthető¹⁰. Ennek fényében nem meglepő, hogy a 19. század végi Budapesten két, az Urániával egykorú szórakozónegyed, a városligeti Ós-Budavára és a lágymanyosi Konstantinápoly Budapest is ezt a stílusirányzatot követte.

Nagy Péter Tamás
Khalili Research Centre, University of Oxford

XIX. „Vendéglő.” GERSTER Kálmán, 1896.
Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
MNL OL T8 Nr 2 030.

eglençe merkezi olarak planlanmış olsa da, 1899'dan itibaren tiyatro ve konser salonu olarak kullanılıyordu. Bina eklektik tarza sahip olmasına rağmen büyük holün duvar halısı, sütunları, çatı süslemeleri ve ortada yükselelen fanusun mukarnas kısımları ve diğer süslemeler de El Hamra'yı yansıtır. Ön cepheyi yine kısmen „elhamresk” tarz sütunlar ayırırken kapatması yine mukarnas silmesinde vücut bulmaktadır.⁹ Uránia'nın tarzı Avrupa'da aynı dönemde eğlençe merkezlerinin çoğunun „oryantal” tarzda yapılmasında saklıydı. Bunun ilk örneklerinden biri olan Londra'daki Kral Panoptikumu'dur (inşası: 1851–1854). Yapı 1858'den itibaren El Hamra adında tiyatro ve müzik salonu olarak faaliyet gösterdiği için Uránia'nın bir tür öncüsüyüdü.¹⁰ 19. yüzyılın sonlarındaki Budapeşte'de Uránia ile aynı dönemde yapılmış iki eğlençe merkezi Kadim Buda kalesi ve Budapeşte'deki İstanbul'un da aynı tarzda yapılmış olmaları bu bilgiler ışığında hiç de şaşırtıcı değildir.

Péter Tamás Nagy
Khalili Araştırma Merkezi, Oxford Üniversitesi

XIX. „Lokanta.” Kálmán GERSTER, 1896.
Kaynak: Macaristan Milli Arşivi Ulusal Arşivi,
MNL OL T8 Nr 2 030.

³ Ld. Carol Herselle Krinsky, *Synagogues of Europe, Architecture, History, Meaning*, Mineola (New York), Dover Publishing, 1996, 59-90, 141-330; Ivan D. Kalmar, „Moorish Style: Orientalism, the Jews, and Synagogue Architecture”, *Jewish Local Studies* 7(3) (2001), 68-100.

⁴ Ludwig Förster, „Das israelitische Bethaus in der Wiener Vorstadt Leopoldstadt”, *Allgemeine Bauzeitung*, 24 (1859), 14.

⁵ Ld. Komárik Dénes, „A pesti Dohány utcai zsinagóga építése”, *Művészettörténeti értesítő*, 40:1-2 (1991), 1-16 József Sisa, *Motherland and Progress: Hungarian Architecture and Design 1800-1900*, Basel: Birkhäuser, 2016, 333-337.

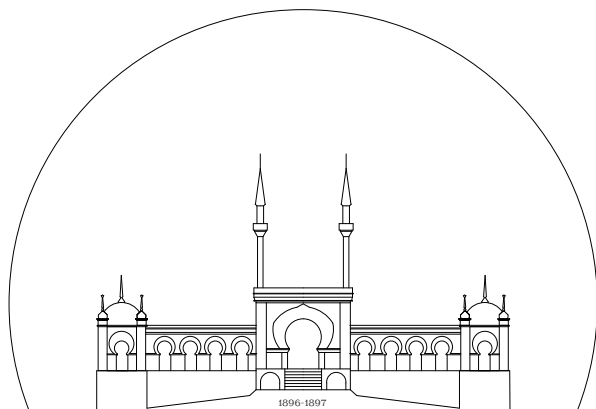
⁶ Ines Müller, *A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga: Otto Wagner fiatalkori főműve Budapest. Bécs-Budapest*, Löcker-Verlag-MTA Júdaisztikai kutatócsoport, 1993, 75-77.

⁷ Murphy, *Arabian antiquities*, XXV. tábla, Jones-Goury, *Plans, Elevations, Sections*, XXVI. tábla.

⁸ Müller, *A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga*, 59-60, 97-98.

⁹ Torma Ágnes, „Schmahl Henrik három épülete a mór művészet 19. századi recepciójának tükrében”, *Ars Perennis, Fiatal Művészettörténetesek II. Konferenciája*, szerk. Tüskés Anna, Budapest: CentrArt Egyesület, 2010, 127-133.

¹⁰ Ld. John M. MacKenzie, *Orientalism, History, Theory and the Arts*, Manchester—New York, Manchester University Press, 1995, 83-85, 89-91; Mariam Rosser-Owen, *Islamic Arts from Spain*, London: V&A Publishing, 2010, 131-133; Torma, „Schmahl Henrik három épülete”, 130-131.

1896-1897
KONSTANTINÁPOLY BUDAPESTEN
BUDAPEŠTE'DEKİ İSTANBUL

